

VIII
ХЕРОЈИ И ОСТАЛИ ЈУНАЦИ

ЗАСЛУЖИЛИ СУ МНОГО ВИШЕ

Поред низа података о борбама и борцима 3. личке пролетерске бригаде, који су изнети у овим садржајима, треба истаћи још неке.

Трећа личка бригада формирана је од бораца из 27 села, насељених српским живљем, са територије три котара (среза): Госпић, Грачац и Удбина. Само појединци ховатске националности нашли су се у овој бригади и то они који су били чланови КПЈ. У време формирања, Бригада је бројала 1.098 бооаца и старешина, од чега: 975 сељака; 38 радника; 18 занатлија; 24 чиновника; 35 војних лица и 10 ђака и интелектуалаца. У таквом социјалном саставу били су: 1094 Срба и само 4 Хрвата. Од целокупног бројног стања, у Бригади је било 113 чланова КПЈ, што је био и политички стуб Бригаде.

Зашто је баш таква социјална и национална структура бригаде, говоре и следеће чињенице: формирана је на територији сеоских подручја, па је и логично да је у њој било већине сељака. То што су бројно стање сачињавали скоро 100 одсто Срби, разумљиво је, јер су усташе, успоставом НДХ, из тих 27 села, убили, заклали, спалили у кућама и на разне друге геноцидне начине ликвидирали 3.824 лица српске националности — само зато што су Срби. Међу тих 3.824 ликвидираних становника, велики је број оних који су могли бити борци, поготово ако се зна да су усташе у почетку (пре устанка) одводиле и ликвидирале најугледније људе. Све нам то даје за право да закључимо да је на територији ових 27 села могла бити формирана најмање још једна бригада.

Касније, током рата, није остало на само напред наведеним жртвама. Током четврте непријатељске офанзиве, на територији тих 27 села, умрло је од тифуса 1.093 лица. Чињеница да су ова лица умрла за време и непосредно после четврте офанзиве, даје нам за право да сумњамо да су Италијани и усташе, током офанзиве, применили, против партизана и народа у устаничким селима, биолошка ратна средства. У потврду овакве сумње говори и чињеница да су од 1.093 лица умрла од тифуса у првом тромесечју 1943. године 99,9 одсто српске националности из устаничких села.

Поред тих жртава (из ових 27 српских села) у борбеном строју и партизанских јединица, у времену од 1941. до 1945. године, погинуло је 2.172 борца и руководиоца. То значи да је Бригада два пута изгинула пре њеног преласка у Србију, где су њени редови попуњени борцима — Србијанцима. Након ове попуне настала је песма: „Састала

се Србија са Ликом, па се неда покорити ником". Током борби у Босни, Херцеговини и Црној Гори, Бригада се није попуњавала, па је њено бројно стање пало на испод 800 бораца. Током борби у западној Србији и Шумадији, у њен састав ступали су нови борци — Србијанци, те је, пред напад на Београд, бројала 1.500 бораца. После београдске операције, одласком на сремски фронт, Бригада је попуњена и бројала је преко 2.500 бораца, а у исто време из њеног састава било је око 800 бораца на лечењу у разним болницама. Према непотпуним подацима, кроз Бригаду је, током рата, прошло између 6.000 и 7.000 бораца. Од тога погинуло је око 1.000, заробљено 15 до 20, нестало око 300, а око 2.700 бораца било је рањено. На крају рата 1945. године бригада је бројала 1.800 бораца и старешина у строју и око 800 на лечењу. Све то говори о жестини борби и окршаја на свом борбеном путу дугом 7.000 до 10.000 километара, што свакако није могуће прецизно установити, с обзиром на то да се више пута враћала на исте просторе, на којима је већ раније ратовала.

За борбене успехе у четворогодишњем рату, Бригада је одликована Орденом народног хероја. Орденом партизанске звезде I реда, Орденом ослобођења и Орденом братства и јединства са златним венцем.

За осведочену храброст и умешност у борби и руковођењу из бригаде је проглашено 10 народних хероја.

У току и поеле рата 17 бораца Бригаде постали су генерали наше армије, и то: Милан Купрушанин генерал-пуковник, Дане Ђуић генерал-пуковник, Раде Суша генерал-пуковник авијације, Стево Илић генерал-пуковник, Петар Бабић генерал-пуковник, Лазо Радаковић генерал-потпуковник, Димитар Заклан, генерал-потпуковник, Момчило Новковић вице-адмирал, Стево Маодуш генерал-потпуковник, Душан Дотлић генерал-потпуковник, Ђурађ Покрајац генерал-потпуковник, Милан Мишковић генерал-потпуковник. Милан Баста генерал-мајор, Милан Шијан генерал-мајор, Никола Гњатовић генерал-мајор, Мане Брека генерал-мајор, Милан Танкосић генерал-мајор.

Није праведно да се не каже да су многи борци и руководиоци заслужили и Орден народног хероја и чин генерала. Али, нису добили. Зашто? То је друга, дута прича.

Трећа личка пролетерска бригада била је и кадровска јединица. Скоро целокупан војни и политички кадар у Бригади изабран је од бораца са територије на којој те формирана. Један број кадрова одлазио је у 1. и 2. бригаду и приштапске јединице 6. личке дивизије „Никола Тесла". Мањи број добровољаца отишао је у 2. пролетерску (српску) бригаду 1942. године, када су се бригаде састале код Босанског Грахова. Знатан брот кадрова отишао је у новоформиране Далматинске јединице. По капитулацији Италије већи брот старешина отишао је у Истру у новоформиране јединице, као и у новоформиране јединице 35. личке дивизије. По преласку у Србију један број кадрова остао је у српским јединицама. На кпају, мало који од старих бораца, који су остали у строју Бригаде до краја рата, да није постао старешина.

И још нешто. У књизи се помиње релативно мало имена. Мало у односу на оних 6—7.000 бораца и старешина. Зашто?

Прошло је много година од како је рат завршен. Многи нису међу живима, а многи живи нису се одазвали позиву да напишу своја сећања. Тако ће велики број јунака-бораца без премца, дивних људи, остати заборављено. Но, са жаљењем, морамо констатовати да су сви заслужили да им се барем име помене. На жалост, нисмо успели.

И још нешто. Преласком у Србију, као што рекосмо, Бригада је два пута попуњавана Србијанцима. Били су то дивни људи и храбри борци, који су, раме уз раме, са старим ратницима, војевали и извојевали многе победе. Многи од њих су, после кратког времена, постали руководиоци. На жалост, и њих је мало поменуто. И људи и њихових подвига.

Због незаборава, захвалимо свим борцима и руководиоцима Бригаде на свему што су учинили.

Никола Гњатовић

БАБИЋ Тривуна ПЕТАР ПЕПА

Рођен је 1. новембра 1919. године у Личком Тишковцу, Доњи Лапац, Хрватска. Потиче из радничке породице. Поред основне школе, завршио је и три разреда Стручне занатске школе у Дрвару, где је учио и машинбраварски занат, а затим радио као машинбравар. У седамнаестој години ступио је у подружницу Уједињених радничких синдиката (УРС) у Дрвару, и постао активан борац за права радничке класе. Због учешћа у акцијама радничке омладине у Дрвару, отпуштен је 1939. с посла, и следеће године отишао је на одслужење војног рока. Капитулација Југославије затекла га је у војсци. Није дозволио да падне у заробљеништво. већ се вратио у родни крај.

Позив КПЈ на устанак прихватио је свим срцем. Већ у првим устаничким акцијама, јула 1941, на подручју Срба истиче се одлучношћу и храброшћу. Кад је, крајем новембра 1941. формиран батаљон „Марко Орешковић“, први у Хрватској, Пепа је постављен за политичког делегата вода. У борбама код Коренице јануара 1942, јуриша на Италијане у стрељачком строту свога вода, а марта исте године, сада као политички комесар чете, напада Италијане у Србу. Јануара 1942. примљен је у КПЈ. Када је, априла 1942, формиран 3. лички НОП одред, постао је заменик политичког комесара одреда, односно руководиоца партијске организације у одреду. Од августа 1942. до фебруара 1943. политички је комесар 2. личке бригаде. Нарочито се истакао у борбама за Удбину, код Пертасице, у Тушиловићу, Личком Петровом Селу, Слуњу, Двору на Уни, Грачацу, у четвртој нехријатељској офанзиви. Пошто је кратко време провео у 3. личној бригади, маја 1943. постављен је за политичког комесара новоформираног штаба книнског оперативног сектора, а јесен исте године за политичког комесара тада формиране 19. севернодалматинске дивизије, и на тој дужности остао до краја рата. Учествовао је у великим операцијама 19. дивизије за Книн, Мостар, Лику, Горски котар и Хрватско приморје.

Поред храбрости у борбама и скромности у приватском животу, као партијско-политички руководицац истицао се умешношћу у политичком раду с јединицама и у народу. Умео је да у критичном тренутку, личним примером и речју, подстакне борце и јединице на извршење задатака. Такав, знатно је допринео учвршћивању морално-политичког јединства и борбене спремности бораца и јединица.

После рата обављао је високе војне и политичке дужности у ЈНА. Био је политички комесар дивизије и корпуса, наставник Више војне академије ЈНА, помоћник начелника Персоналне управе ЈНА, начелник Кабинета врховног команданта оружаних снага СФРЈ и секретар Савета народне одбране СФРЈ. С те дужности, као генерал-потпуковник, отишао је за амбасадора СФРЈ у Канади, а после повратка с те дужности био је начелник Заједнице индустрије наоружања и опреме ЈНА. Пензионисан је као генерал-пуковник.

Носилац је Партизанске споменице 1941. и више домаћих и страних одликовања.

Народним херојем проглашен је 27. новембра 1953. године.

КЕСИЋ Миле ПЕТАР БИЋО

Рођен је 2. октобра 1917. године у Вучипољу, Грачац, Хрватска. Одрастао је у многочланој земљорадничкој породици. После завршене основне школе, бавио се земљорадшом и сточарством, а повремено је радио и на железничкој прузи и другим градилиштима. Физички снажан, радан, рано је био запажен у свом селу и околини. Још као младић, захваљујући очевим пословним везама, упознао је много људи у јужној Лици и северној Далмацији. С непуних двадесет година, Бићо напушта село и одлази у Београд, где се запошљава као обалски радник. Ту ое брзо укључује у раднички покрет и учествује у штрајковима и другим акцијама обалских радника. Овде се испољавају његова борбеност, одлучност и чврстина. У Београду је постао члан КПЈ, 1940. године.

Априлски рат затекао га је у војсци, у северној Далмацији. Тако се повезао с комунистима и доугим напредним људима из Шибеника, Кистања и Бенковца, од којих је добио упутства за деловање. Враatio се из војске кући, с пушком. Скрива се од усташа по оближњим шумама. Стално је у покрету. Обилази групе по збеговима, налази истомишљенике, разговара с њима и објашњава им потребу организовања оружаног отпора. У десетак таквих групица, успео је да приволи за борбу два до три у свакој. Упоран је у трагању да се повеже с грачачким комунистима и њиховим руководством. Најзад, 25. јула, пронашао је, код Срба, секретара СК КПХ за Грачац. Гојка Половину, и добио упутства. Издаје упутства групама да се припреме за почетак оружане борбе. С једном и сам учествује, 27. јула, у хватању усташког шпијуна на железничкој прузи у Велебиту. Бићо се жури поново у Срб, да извести Гојка Половину о акцији. Стигао је на Србски кланац 28. тула у зору, затедно с познатим грачачким комунистом Душаном Мунижабом. Чим ле добио упутства, похитао је у Грачац. Времена за одмор нема иако је препешачио 25 километара. У току ноћи обавестио је све групе по збеговима да сутра крену у акције. Ујутро рано, 29. јула, Бићо са својих десетак најоданијих другова полази у борбу. Прекопали су цесту у непосредној близини Грачаца, и напали усташког таборника. Ови пуцњи као да су били сигнал. Већ до подне све што се осећало способним за борбу ступило је у акцију.

По храбрости испољеној у устанку, одважности, чврстини и смислу за организацију, Бићо је убрзо постао веома познат у целом сре-

зу. У јесен 1941. члан је СК КПХ за Грачац, и један од најзапаженијих и најактивнијих комуниста у организовашу устаничких снага за почињање борбе против италијанског окупатора. Сам или с учитељем и истакнутим руководиоцем из устанка Милојком Ћуком, оби-лази села, држи састанке и оснива омладинске и скојевске групе. По-себно се ангажује у обезбеђењу преласка далматинских партизана преко грачачког среза у средњу Лику.

Почетком децембра 1941, Бићо је упућен на партијски курс при Окружном комитету КПХ за Лику, у Трнавац код Коренице где, с истим еланом као и у борби, наставља да учи. Нашао се у првим редовима када се јуришало на Италијане на Шијановом кланцу, Погледалу и Кореници, почетком јануара 1942. године.

Средином јануара 1942. Бићо је постао комесар грачачког партизанског батаљона „Гаврило Принцип”. Под његовим и Ћуковим руководством, овај батаљон готово меец дана одбија свакодневне јурише много надмоћнијих италијанских снага коте покушавају да се пробију од Зрмање, преко Србског кланца, ка опкољеној посади у Србу.

У борбама, Бићо је израстао у неустрашивог јунака. Италијани су га уценили на сто хиљада лира. Добро је знао који људи се пове-зују с Италијанима; одлучно их је разоткривао на зборрвима и са-станцима. Због тога му и постављају заседе, и настоје да га ухвате жива. Најзад су ти људи, уз помоћ Ћујићевић сарадника, успели да организују пуч у 2. чети батаљона „Гаврило Принцип”. Тада су Бићу подмукло разоружали и ухапсили. Уз помоћ неколико оданих људи из Омсице и Брувна, успео је да побегне. Истог дана, на путу за Далмацију, где је пошао да тражи помоћ за бообу против пучиста и чет-ника, Бићо је заноћио код свог рођака Зекана Јелаче, у Грабу. Неко од сељана је приметио његов долазак, и известио италитанске агенте и четнике у Вучипољу. Брзо су се искупили, ухватили Бићу **НР** спа-вању и убили га, 12. априла 1942. године.

Вест о овом свирепом злочину брзо је пренета у свако село Лике. Народ је осудио четничку издају, а борци су батаљону „Гаврило Принцип” дали Бићино име, које је носио до краја рата.

Народним херојем проглашен је 27. новембра, 1953. године.

КУПРЕШАНИН Николе МИЛАН

Рођен је 2. октобра 1911. у селу Медак, Госпић, Хрватска. Потиче из земљорадничке породице. Основну школу завршио је у селу где је рођен, а гимназију у Госпићу. До априлског рата службовао је у Чазми и Вировитици, као државни чиновник финансијске струке. После капитулације Југославије, вратио се у родни крај.

Позив КПЈ на оружану борбу прихватио је с одушевљењем, и одмах се укључио у рад на припремама за оружани устанак на подручју госпићког среза. Почетком августа 1941. руководи нападом устаничких снага на усташко-жандармеријску посаду у селу Медак; тада се истиче као храбар борац и умешан командант. После тога, по задатку ОК КПХ за Лику, највише се ангажује у раду на стварању чврстих војних јединица од устаничких снага. И кад је од бораца с подручја госпићког котара, августа 1941. формиран герилски батаљон „Велебит“, Милан је постављен за његовог команданта. Као представник госпићког котара, учествовао је на саветовању војних делегата герилских одреда с подручја Лике и Босанске крајине, 31. августа 1941. у Дрвару, и на састанку војних делегата личких партизанских одреда, 21. септембра 1941. на Каменском, на Пљешевци, када су донесене значајне одлуке за развој оружане борбе у Лици и Босанској крајини.

Када је, у октобру 1941. на подручју госпићког котара формиран 1. лички НОП одред „Велебит“, јачине око 2.000 бораца, Милан је постављен за његовог команданта. У то време примљен је и за члана КПЈ. Под његовом командом, Одред је крајем 1941. и почетком 1942. успешно спречавао нападе Италијана, усташа и четника на ослобођену територију и рушио личку железничку пругу на делу између Госпића и Грачаца. У децембру 1941. упућен је на партијски курс при ОК КПХ за Лику, који се одржавао у Трнавцу; и кад су, крајем децембра те године, италијанске снаге продрле од Врховине ка Коре-

ници, дочекао их је с групом курсиста у Шијановом кланцу, и тада бива рањен. У току лета 1942. године командује привременом борбеном групом названом Комбиновани одред, који је дејствовао у западној Лици, с посебним војничким и политичким задатком: да јача ангажовање хрватског живља из тог дела Лике у НОБ.

Септембра 1942, када је главни штаб Хрватске формирао 9. партизанску бригаду Хрватске (3. личка), Милан је постављен за њеног команданта. Крајем тог месеца, он је с Бригадом разбио четнике у Радучу, а неколико дана касније и усташе у Рибнику, а затим заузео Брушане и Лички Нови. Били су то значајни успеси тек формиране бригаде и њеног команданта, на којима им је честитао Главни штаб Хрватске. После тога, Милан је наставио да ређа нове успехе с бригадом: разбио је четнички пук „Вожд Карађорђе“ на подручју Грачаца, а затим се, по наређењу Врховног штаба, пребацио на сектор Босанског Грахова, где је Бригада у новембру дејствовала под командом Штаба 2. пролетерске дивизије. После повратка у Лику, у децембру 1942. успешно напада непријатељске посаде између Грачаца и Ловинца. У четвртој непријатељској офанзиви води борбе с много надмоћнијим италијанским снагама на Плочанском кланцу и код Горњег Лапца. Упорном одбраном на фронту, повременим противнападима и забацивањем дела снага у позадину, непријатељу су нанесени озбиљни губици и онемогућен брз продор на ослобођену територију Лике. У свим тим борбама Милан се показао као веома вешт и неустрашив командант, а његова је заслуга и то што је Бригада од Главног штаба Хрватске тада добила назив ударна.

Крајем марта 1943, као искусан и вешт командант, Милан је постављен за начелника Штаба 1. корпуса НОВ Хрватске. У то време (крајем марта и почетком априла) командовао је привременом оперативном групом „Гацка“, и с њом постигао значајне успехе у гацкој долини. Као способан и вешт старешина, показао се и на дужности команданта Штаба книнског оперативног сектора и као командант новоформиране 19. севернодалматинске дивизије (11. октобра 1943), а затим и као начелник Штаба 8. далматинског корпуса, нарочито у борбама за ослобођење Далмације. Непосредно пре завршетка рата, отишао је у СССР, где је завршио деветомесечни курс у Вишој војној академији „Ворошилов“.

После рата, завршио је курс оператике при Вишој војној академији ЈНА. Био је шеф Војне мисије ЈНА у Албанији, командант армије, командант војне области, помоћник државног секретара за народну одбрану и начелник позадине ЈНА. Пензионисан је у чину генерал-пуковника. После тога, извесно време био је председник републичког одбора Савеза резервних старешина ЈНА Хрватске.

Носилац је партизанске споменице 1941. и других високих домаћих и страних одликовања.

Народним херојем проглашен је 23. јула 1952. године.

МАЈСТОРОВИЋ Луке ДАНЕ
ДАЦИН

Рођен је 15. априла 1924. године у селу Подудбина, Кореница, Хрватска. После завршетка основне школе на Удбини, Дацину су родитељи, сиромашни земљорадници, дали да учи обућарски занат у Удбини. Не завршивши занат, одлази у Београд, где као физички радник ради на грађевинама до почетка рата. После окупације земље, вратио се у родни крај; убрзо, у нејасној ситуацији и под притиском органа нове усташке власти, одлази на рад у Немачку, где остаје до децембра 1941. године, када се вратио у Лику.

Одмах после доласка у родни крај, Дацина је ступио у Јошанску партизанску чету, формирану од бораца из Јошана. Убрзо после тога, постао је борац новоформираног батаљона „Крбава“, састављеног од бораца с подручја удбинског котара. У борбама које је батаљон водио на подручју Удбине, скренуо је на себе пажњу храброшћу и одважношћу.

У групи одабраних бораца, која је, средином јуна 1942, из батаљона „Крбава“ упућена у Ударни батаљон Штаба Групе НОП одреда за Лику, налазио се и Дацина. Распоређен је у 2. чету, и у шој остао до погибије. У борбама које је батаљон водио у Јулу 1942. око Оточца, Дацина је брзо постао познат као бомбаш. Ударни батаљон је, средином августа 1942, ушао у састав 2. личке бригаде; Дацина се истакао у борби за Ивчевића косу, опет као бомбаш, кад те његова бригада падала железничку пругу између Врховина и Госпића. Ударни батаљон је сачекао и из заседе напао италијанску моторизовану колону између Личког Лешћа и Оточца, 16. септембра 1942, и уништио 11 камиона, двоја оклопна кола и убио око 40 Италијана. Дацина је био рањен, али је и даље остао у својој чети.

У борбама које је 2. личка бригада водила у јесен 1942. у Косињу и Пазаришту, Дацина се нарочито истакао као бомбаш у нападу на усташе у селима Вукелићи и Кланац. На Кордуну, октобра те године, смело јуриша на Италијане код Полоја, и на усташе и домо-

брале у Тушиловићу. Међу бомбашима Ударног батаљона који су на-
надали на Опачића главицу, а затим на Брезову главу, изнад Туши-
ловића, предњачио је Дацина. У то време примљен је за члана КПЈ,
и постављен за политичког делегата вода у 2. чети Ударног батаљона.

И као политички делегат вода, Дацина је и даље остао бомбаш,
али је сад најчешће вођа бомбашких група. У 6. личној дивизији сма-
тран је, међу многима другим, за бомбаша који је бацио највећи број
ручних бомби на непријатеља.

После борби на Кордуну и Банији, и повратка у Лику, 2. личка
бригада је, у саставу 6. дивизије, 14/15. јануара 1943. напала Грачац.
Док је главнина његовог батаљона била окружена у месту, Дацина
је остао ван окружења и тада, и поред велике опасности, истакао се
снасавањем и извлачењем рањеника из борбе. После борби у IV не-
пријатељској офанзиви, и на комуникацији Госпић — Грачац, 2. бри-
гада је, средином априла 1943, напала јако усташко упориште, Ши-
року Кулу. Исход борбе решили су бомбаша, а међу њима је тада
предњачио Дацина. Био је у овој борби рањен. У борбама које је 2.
личка бригада, током лета 1943, водила у Далмацији против четника
и Италијана, истиче се код Кијева, Врлике и Пађена, где је трећи пут
рањен.

После борбе с Немцима на цести Доњи Лапац — Грачац, и с ус-
ташама око Госпића, Дацина је у саставу свог батаљона у јесен 1943.
кад и цела 6. дивизија, кренуо за Босну. Неустрашив, служио је за
пример другим борцима, а нарочито у борбама код Травника, Ливна
и Шујице. Док се 6. дивизија, у пролеће 1944. налазила на положа-
јима око Дрвара, Дацина је често предводио ударне и бомбашке гру-
пе у нападу на делове немачких јединица на цести Доњи Лапац —
Отрић. Поред осталих подвига, његова група је смело упала у село
Дољане, где се налазила јака немачка посада, уништила немачку па-
тролу, ухватила немачког војника и жива га довела у штаб 2. бри-
гаде. Значајан успех постигла је у Куновцу, где је бомбама уништила
штаб једне немачке јединице.

Исцрпљен од честих борби и слабе исхране, уз то и оболео, Да-
цина је, маја 1944, упућен у болницу на Јандрином поду, недалеко
од Дрвара. И кад су Немци, 25. маја, извршили ваздушни десант на
Дрвар, брзо је схватио опасност која ће запретила Врховном коман-
данту. Без ичијег одобрења, напушта болницу, још болестан и исцрп-
љен, и придружује се борцима 3. личке бригаде. С две бомбе уни-
штио је посаду једног немачког „шарца“, и са заплећеним пушко-
митраљезом наставио да се бори.

После борби у Дрвару, Дацина више није хтео натраг у болницу,
већ се вратио међу своје другове, у Ударни батаљон. Од „шарца“ се
више није одвајао. И кад те 2. личка бригада, на путу за Спбију, да
би обезбедила пролаз главнини 6. личке пролетерске дивизије преко
Сутјеске, напала немачке снаге на Тјентишту, Дацина је у јуришу
на челу свога вода, 16. августа 1944. смртно рањен. Четири дана но-
сили су га на носилима његови саборци, стазама између Маглића и
Волујка, у нади да ће издржати — али је смрт била јача. Умро је 20.
августа 1944. године. Његово тело, умотано у војнички шињел и ћебе,
другови су сахранили између црногорских литица, далеко од родног
краја.

Народним херојем проглашен је 20. децембра 1951. године.

НОВКОВИЋ Јована МОМЧИЛО

Рођен је 7. септембра 1916. у Павловцу, Госпић, Хрватска. Потиче из земљорадничке породице. После основне школе, завршио је Стручну подофицирску школу ратне морнарице. Априлски рат 1941. затекао га је у чину наредника. После априлског рата, вратио се у родно село, и на позив КПЈ укључио се у рад на припремама за устанак. Почетком августа 1941. у групи устаника која је нападала усташе у селу Медак налазио се и Момчило; тада се истакао својом храброшћу. Истог месеца ступио је у герилски батаљон „Велебит“, који је касније прерастао у 1. лички НОП одред „Велебит“. Као делегат госпићког котара, учествовао је у раду конференције војних делегата партизанских одреда Лике, одржаној 21. септембра 1941. на Каменском, на планини Пљешевици, где су разматрана питања од великог значаја за развој устанка у Лици.

Одлуком ОК КПХ за Лику, Момчило је крајем октобра 1941. постављен за командира чете у селу Смиљану; а кад је она убрзо реформирана, био је заменик командира, а затим и командир Јуришне чете 1. личног НОП одреда „Велебит“. Новембра 1941. примљен је за члана КПЈ.

Храброшћу и умешношћу у командовању посебно се истакао кад је, 12. априла 1942., с Јуришном четом и другим деловима 1. батаљона 1. личног НОП одреда одбио напад јаким италијанских снага на Могорић, и нанео им велике губитке.

Средином априла 1942, Момчило је постављен за команданта батаљона „Пекиша Вуксан“, који је тада формиран — смело и одлучно водио га је из окршаја у окршај око Госпића, Удбине, Плитвичких језера, на Кордуну, око Бриња и Перушића, до септембра те године, када је постављен за заменика команданта новоформиране 9. партизанске бригаде Хрватске (касније 3. личка). Због осведочене храбро-

сти, бриге о борцима и другарства, цешен је и вољен од свих бораца. У току IV непријатељске офанзиве вешто се убацује с два батаљона бригаде у позадину непријатеља, и код Ловинца сачекује два усташка батаљона и наноси им велике губитке.

Од марта 1943. командује 3. личком бригадом. Највећи успех с њом постигао је у априлу, у бојевима у Гацкој долини, када је бригада заробила велики број непријатељских војника и запленила велику количину оружја, због чега је похваљена. Као командант бригаде, испољио је високе војничке квалитете: умешност у командовању, упорност, самоиницијативу, храброст и одлучност.

Јануара 1944. постављен је на дужност оперативног официра у Оперативном штабу за Лику, а затим је био командант 1. боиगाде 35. личке дивизије, да би, у јуну те године, постао начелник Штаба 35. дивизије. У фебруару 1945. поемештен је на дужност заменика команданта дивизије народне одбране Хрватске, и на тој дужности, непосредно после рата, наставио борбу с остацима разбијених усташких и четничких јединица.

После рата, био је командант дивизије, војно-поморског подручја и ескадре Ратне морнарице, затим начелник војно-поморске академије и Школског центра Ратне морнарице. Завршио је Вишу војно-поморску академију ЈНА. Пензионисан је у чину вицеадмирала. Носилац је Партизанске споменице 1941. године и других високих одликовања.

Народним херојем проглашен је 27. новембра 1953. године.

РАДАКОВИЋ Стојана ЛАЗО

Рођен је 12. априла 1913. у Могорићу, Госпић, Хрватска. Потиче из земљорадничке породице. После основне школе, коју је похађао у селу, завршио је 1934. године, Артиљеријску подофицирску школу. Априлски рат 1941. затекао га је у чину наредника, у Смедереву. На путу за ратну јединицу, Немци су га заробили код Дугог Села, али је успео да побегне и пребаци се у родни Могорић.

На позив КПЈ, прикључује се организаторима устанка у селу и ради на организовању сеоске Могорићке чете, чији командир постаје од дана њеног формирања. Почетком августа 1941. с деловима чете учествује у нападима на усташке посаде у Плочи и Медку, и у одбрани села од напада усташа. У тим првим окршајима с непријатељем истиче се као храбар и одлучан борац за циљеве НОБ. Тиме је стекао и поверење Партије, па је, октобра те године, примљен за члана КПЈ.

Кад је, у јесен 1941, у саставу 1. личког НОП одреда „Велебит“, формиран његов 1. батаљон од устаничких чета из села Могорић, Плоча и Радуч, касније назван батаљон „Мирко Штулић“, Лазо је постављен за његовог команданта. Под његовом командом, батаљон је успешно штитио села од напада усташа и Италијана, и срушио железничку пругу између Госпића и Грачаца. Храброшћу, борбеношћу и вештим командовањем батаљоном истиче се у нападу на Италијане у Плочи, почетком јануара 1942, и упорном одбраном на Плочанском кланцу, у другој половини марта исте године, спречавајући продор надмоћнијих италијанских снага из Личког поља ка Удбини. Посебно се истакао као непоколебљиви борац и смео командант, спреман да се жртвује за родно село, 12. априла 1942, када су делови његовог батаљона, заједно с Јуришном четом 1. личког НОП одреда „Велебит“ (у ствари, само две чете), одбили напад више од 4.000 италијанских војника, подржаних снажном артиљеријом, и нанеле им осетне губитке. Седам дана касније, његов батаљон заузео је Враник; у

јулу те године, заједно с другим личким батаљонима водио је борбе с усташама за Подлапачу и на подручју северозападно од Госпића.

Средином августа 1942, када је формирана 2. партизанска бригада хрватске (2. личка), Лазо је постављен за заменика команданта. И на тој дужности увек је тежио да се нађе на одлучујућем месту у окршају, како би непосредним увидом у ток борбе, личним примером и командом утицао на њен исход. Тако те било у борбама на подручју Косиња и Пазаришта, нарочито код Перјасице. 17. октобра 1942, кад је разбијен ојачани италијански пук. Лазо је у тој борби рањен.

Почетком јануара 1943, постављен је за команданта 1. бригаде 6. личке дивизије. Под његовом командом, Бригада је у IV непријатељској офанзиви спречила продор јаким италијанских снага од Грачаца ка Кулен-Вакуфу, наневши им тешке губитке. Значајне успехе Бригада је постигла у пролеће 1943. године у Далмацији, у борбама с четницима и у току лета у борбама с усташама око Госпића.

Пошто је пола године био оперативни официр у Штабу 19. севернодалматинске дивизије, а затим кратко време на истој дужности у Штабу 6. личке пролетерске дивизије, Лазо је у јуну 1944. постављен за команданта 3. бригаде те дивизије. После успешних борби на сектору Ливно — Шујица, Бригада је под његовом командом кренула на велики марш за Србију. Приликом форсирања Босне, крајем јула 1944. одсечен је с једним батаљоном Бригаде, и с њим се прикључио 11. дивизији, водио борбе на подручју источне Босне, прешао Дрину; после ослобођења Ваљева, стигао је 24. септембра 1944. у Бригаду, и њом командовао у борбама за ослобођење Београда.

Крајем 1944, постављен те за начелника Штаба 6. личке пролетерске дивизије, и на тој дужности остао до краја рата. Успешно је организовао рад Штаба дивизије у оуковођењу борбеним дејствима, а као искусан, способан и одлучан командант дао је значајну помоћ нижим штабовима у борбама на Сремском фронту и кроз Славонију. У борби код Славонског Брода био је тешко рањен.

После рата, завршио је Вишу војну академију и Ратну школу ЈНА. Био је командант дивизије, корпуса и војног подручја, и на дужности у Вишој војној академији ЈНА. Пензионисан је као генерал-потпуковник. Носилац је Партизанске споменице 1941. и других виших одликовања.

Народним херојем проглашен је 20. децембра 1951. године.

СОВИЉ Петра НИКОЛА
НИНА

Рођен је 23. октобра 1919. у селу Губавчево Поље, Грачац, Хрватска. До одласка на одслужење кадровског рока у Југословенској војсци, живео је у селу и бавио се земљорадњом. Априлски рат затекао га је у војсци, на југословенско-италијанској граници, одакле се, и после капитулације војске, вратио у родно село. У устанку 1941. ступио је у сеоску устаничку чету, и до краја 1941. учествовао у свим борбама које су устаничке снаге водиле с усташама на подручју Грачаца.

Кад је, крајем 1941. и почетком 1942. од бораца с подручја грачачког котара био формиран партизански батаљон „Гаврило Принцип“, назван нешто касније батаљон „Бићо Кесић“, Нина је ступио у шетову 2. чету. Иако је у тој чети, априла 1942, био извршен четнички пуч, остао је на линији НОБ, прикључио се 1. чети у којој није било четника, а затим се одлучно ангажовао на рашчишћавању ситуације у батаљону и разоружању четника у грачачком котару.

У току лета 1942. године, у борбама које су 3. лички НОП одред, у којем се налазио и батаљон „Бићо Кесић“, и Севернодалматински одред водили на подручје Далмације и Грачаца у време италијанско-четничке офанзиве, Никола је служио за пример борбености, смелости и другарства. У нападу на Удбину, у другој половини августа 1942. године, када је батаљон „Бићо Кесић“ садејствовао 2. личној бригади, Нина је, као командир вода, успео да смелим туришом упадне у прве ровове, али је тада вод претрпео велике губитке, па се морао повући.

Пошто је у септембру 1942, батаљон „Бићо Кесић“ ушао у састав 9. бригаде Хрватске (3. личка), Нина је брзо постао популаран и познат у Бригади због своје храбрости, нарочито после пових борби у саставу Бригаде, приликом оазбилања четника у Радучу, и усташа у Рибнику. Посебно се истакао кад је Бригада, октобра 1942. разбила

четнички пук „Вожд Карађорђе“ код Грачаца. Нина је са својим водом смело упао у кућу где је био четнички штаб и брзо га уништио. „Војвода Лике и Кордуна“ покушао је да се спасе бекством, али га је стигао рафал пушкомитраљеца, а четници који су дали отпор уништени су борбом прса у прса.

Новембра 1942. Нина је постављен за командира 2. чете у батаљону „Бићо Кеерић“. Под његовом командом чета је постигла значајан успех у четвртој непријатељској офанзиви, у противнападу на усташе код Комића и у борбама за Троврх, а нарочито на Сулешевици, код Горњег Лапца, где су личке снаге, у борбама 19—22. фебруара 1943. уништиле главнину италијанске дивизије „Сасари“. Значајан прилог тој победи дала је чета којом је командовао Нина, и он лично, овог пута као нишанџија на митраљезу.

После успешних борби у Гацкој долини, Нина је извесно време био на дужности у батаљону „Мирко Штулић“. Предводећи, као и обично у јуришу, једну чету у нападу на усташе, у Брушанима 28. априла 1943. био је тешко рањен. С недовољно залеченом раном, пошто је завршио кратки вошички курс у Личком Лешћу, постављен је те године за заменика команданта батаљона „Велебит“, и на тој дужности остао до погибије.

Као заменик команданта батаљона, Нина се у време борбе најчешће налазио у оној чети чији је борбени задатак био најтежи, да би помогао командире чете, па и вода, да охрабри борце и да их поведе у јуриш, или да покаже како издржати у одбрани. Својим храбрим држањем уливао је саборцима поверење и сигурност. Такав је био не само у борбама у Лици, већ и у Босни, око Травника и Бусоваче, у нападу на аеродром код Бања Луке (1. јануара 1944), затим у борбама код Менде, Пецке, Ливна и Шујице. Посебно се истакао у Дрвару, 25. маја 1944, када је с батаљоном, готово трчећи из Трубара, стигао у Дрвар и напао немачке падобранце. Био је рањен, али није напустио батаљон.

Погинуо је непосредно после преласка 3. личке бригаде преко реке Праче, на маршу за Србију. Пошто је Бригада, код села Горње Баре и Ораховица, била нападнута од делова немачке 7. СС дивизије, Нина је, да би обезбедио покрет Бригаде, с једном четом грешао у противнапад, северно од Ораховице. Смртно погођен у овом јуришу, издахнуо је 9. августа 1944. године.

Народним херојем проглашен је 13. марта 1947. године.

ШИЈАН Марка МИЛАН

Рођен је 1914. године у Купирову, Срб, Хрватска. Детињство је провео у сиромашној породици. Због тога је рано пошао да тражи зараду. Запослио се, 1931. године, у каменолому у Голупцу, Србија, радећи као сезонски радник. Године 1933. био је запослен на прузи Кучево, и у тунелу код Пожаревца, а крајем исте године прешао је у Београд, где је радио као обалски радник до рата. Поред тешких послова које је с времена на време обављао, упознаје беду живота по учерицама, земуницама и на шлеповима, увек у оскудици, у сталном ишчекивању кад ће добити посла. Одсуствовао је из Београда једино током 1936. године, када је служио деветомесечни војни рок.

Када је Партија почела организованији рад међу обалским радницима у Београду, током 1937, Шијан се међу првима укључује у раднички покрет. Постаје активан члан УРС-ових синдиката, долази у додир с графичарима који су међу оадницима развијали културно-просветну делатност и са студентима-комунистима које је Партија слала на рад у радничке средине. Кандидат КПЈ постао је ујесен 1939. Учесник је радничких и студентских демонстрација у Београду. Због учешћа у револуционарном покрету, први пут је ухапшен 5. октобра 1939. и спроведен у Лику, до Грачаца. Али он се после неколико дана вратио у Београд, да би наставио револуционарни рад. Предводио је обалске раднике у великим демонстрацијама 14. децембра 1939, а нешто касније, због учешћа у дељењу летака, поново је ухапшен 29. јануара 1940. и на Суду за заштиту државе осуђен је на четрнаест месеци робије коју је издржао у казненом заводу V Нишу. После пуштања из затвора 29. марта 1941, спроведен је у Београд, а одатле у Загреб, и даље за Лику, на том путу га је затекао априлски рат 1941.

После капитулације Југославије, нашао се у родном крају. Као комунист-робијаш и као револуционар који је одмах почео да организује народ да да отпор насиљу, уживао је велики углед у селима Срб-

ске котлине. Отворено је говорио о борби КПЈ, о савезу радника и сељака и о револуцији. Повезивао се с комунистима и другим припадницима револуционарног покрета који су стизали у те крајеве, тежећи да и сам ухвати везу с Партијом. Када су почеле непосредне припреме за устанак у том крају, постаје један од главних организатора, најпре члан одбора за припреме устанка у селима, а као члан Штаба герилских одреда учествује у њиховом стварању. Нарочито се истиче у разрешавању најтежих ситуација на стварање братства и јединства хрватског и српског народа, и у борби против четничких елемената, који су распиривали шовинизам, користећи, при том, усташка зверства. Тих дана примљен је и за члана КПЈ.

Почетком устанка, 27. јула 1941, био је комесар устаничких снага које су разбиле непријатеља на Србском кланцу. Од септембра 1941, комесар је партизанског јуришног одреда „Чапајев“, а мало доцније постаје комесар батаљона „Марко Орешковић“. Истакао се у свим борбама тога одреда, односно батаљона, а нарочито у преласку преко реке Новчице, када ју је усред зиме, крајем децембра 1941. препливао, да би обезбедио чамац за пребацивање Одред; затим у уништењу усташких злочинаца у западној Лици; у разоружавању четника и онемогућавању њиховог издајничког деловања на сектору доњелапачког среза; у борбама за поновно ослобођење Срба од италијанских окупатора, када је, као командант батаљона, ишао у стрељачком строју, нападао и заузимао кућу по кућу.

У пролеће 1942, постаје командант Личког ударног батаљона; истиче се у борбама у Гацкој долини (у Дољанима, где је као бомбаш допринео разбијању четничког утврђења; затим у Косињу; у обе ове борбе је рањен). Децембра 1942, поново је командант батаљона „Марко Орешковић“ у 1. личкот бригади, а у пролеће 1943. постаје командант 3. личке бригаде. Предводио је, врло смело, маневарску борбу из заседе против немачких снага на Горитевцу, августа 1943, приликом продора Немаца на Јадран, када су непријатељу нанети велики губици. Затим је непосредно учествовао у борбама против Немаца код Боричевца и Доњег Лапца.

Одликовао се прибраношћу и хладнокрвношћу и у најтежим ситуацијама. Тако је, у пролеће 1944, када се његова бригада повлачила због продора надмоћних немачких снага од Срба ка Трубару, повео у борбу групу бораца, зауставио одступање Бригаде и повратио је у борбу. Посебно се истакао у јуришу, на челу своје бригаде, приликом десанта на Дрвар, 25. маја 1944. године. Охрабрени херојским примером команданта, борци његове бригаде задали су непријатељу велике ударце: уништили су на стотине падобранаца, а у одбрани Врховног штаба имали су једну од одлучујућих улога. Тада те Шитан трећи пут тешко рањен. После оздрављења, извесно време налазио се у Штабу 6. личке дивизије, а на дужност команданта 3. личке бригаде вратио се крајем јула 1944. у време тешких борби у походу за Србију. У тим дуготрајним, исцрпљујућим и упорним борбама, Бригада се нарочито истакла у заштити евакуације тешких рањеника с Брезана у Пиви у Италију, у борбама за уништење четника Драже Михаиловића и разбијању његове Врховне команде (око Ужичке Пожеге и на Јеловој гори). Почетком октобра 1944. после ослобођења Ваљева, постављен је за заменика команданта Шумадијске дивизије у формирању.

После ослобођења Београда, одређен је на партијско-политички рад, новембра 1944. Убрзо постаје члан првог секретаријата Градског комитета КПЈ за Београд и председник Градског већа Јединствених синдиката за Београд. Почетком 1945, ради као инспектор Контролне комисије Београда, а затим врши одговорне дужности у органима унутрашњих послова Београда и Републике Србије. У периоду од 1948. до 1950. године завршио је двогодишњу Вишу партијску школу „Ђуро Ђаковић“ при ЦК КПЈ. Од 1965. године налазио се у пензији, као генерал-мајор милиције.

Народним херојем проглашен је 20. децембра 1951. године.

ШТУЛИЋ Васа МИРКО

Рођен је 5. фебруара 1914. у селу Плоча, Грачац, Хрватска. Дете је сиромашних земљорадника. После основне школе напустио је родитељску кућу и кренуо у свет. Радио је најтеже физичке послове широм земље, а извесно време и у кудељари и циглани у Вуковару, и упознао беду и горчину експлоатације. Непосредно пред рат, прихватио се службе у жандармерији. У току априлског рата и капитулације југословенске војске, није дозволио да оде у заробљеништво, већ се вратио у родно село.

Мирко је одмах, без колебања, прихватио позив КПЈ за оружани устанак. У оружаном борби против окупатора и домаћих издајника видео је једини пут ка правој слободи, па је упорно и одушевљено радио на припремама за устанак у свом селу. Објашњавао је потребу борбе против италијанских окупатора, који су на речима били „заштитници“ српског народа од усташког терора, а, у ствари, били главни кривци за све оно што је донела окупација. Таквим радом брзо је стекао углед и популарност не само у свом, већ и у околним селима. За рад и оданост народноослободилачкој борби и КПЈ му је одала признање, примивши га 1941. за свог члана.

Када је у селу, почетком августа 1941. формирана Плочанска чета (одред), борци су за њеног командира изабрали Мирка. У првој оружаном акцији у устанку, 5. августа 1941, приликом напада на усташку посаду у селу, он командите четом и већ се тада истиче као храбар борац и умешан командир, што **МУ** још више подиже углед и популарност међу борцима и у народу. У наредним борбама чете, спречавајући нападе усташа и Италијана из Ловинца и са железничке станице Радуч на ослобођену територију, Мирко је стално у првим борбеним редовима. Постао је пример неустрашивости и револуционарности, због чега је изабран за члана Котаоског комитета КПХ за когтар Госпић.

Кад је, ујесен 1941, формиран 1. лички НОП одред „Велебит“, Мирко је постао командир 1. чете 1. батаљона тог одреда. Као и у ранијим борбама против усташа, он се одлучношћу истиче и у напад на Италијане, почетком јануара 1942, у родном селу, затим у спречавању њиховог продора преко Плочанског кланца ка Удбини, крајем марта те године, када су италијанске снаге имале губитке од око 50 мртвих и више десетина рањених. Априла 1942. године, Мирко с четом у незадрживом јуришу заузима село Враник, у коме се налазила Јака усташко-домобранска посада. У нападу четири партизанска батаљона на усташко-домобранску посаду у Подлапачи, почетком јула — вешто маневришући четом, а нарочито смелим јуришом и борбама — заузима најјаче утврђење изнад Подлапаче, и тиме даје одлучујући допринос општем успеху свих јединица које су тада заузеле то село.

Иако је у међувремену постао заменик команданта 1. батаљона 1. личког одреда, Мирко у нападу његовог батаљона, средином јула, на брдо Оштру и околна усташка упоришта у непосредној близини Госпића, руководи нападом једне чете на Стрелиште. И као руководилац волео је да се нађе уз ону чету или вод који су имали најтежи борбени задатак, да би у одсудним тренуцима улио самопоуздање борцима. Међутим, у овој борби, јуришајући у стрељачком строју, погођен митраљеским метком, пао је заједно с још седам својих сабораца, 14. јула 1942. године.

Да би сачували успомену на свог омиљеног саборца и старешину, борци су 1. батаљону 1. личког НОП одреда дали име „Мирко Штулић“.

Народним херојем проглашен је 27. новембра 1953. године.

ЗАКЛАН Јована ДМИТАР

Рођен је 11. јуна 1915. у Шаламунићу, Кореница, Хрватска. Потиче из земљорадничке породице. После завршетка основне школе, учио је обућарски занат, и до одласка на одслужење кадровског рока бавио се тим занатом. Непосредно пред апоилски рат, био је годину дана жандарм.

После окупације земље и стварања Независне Државе Хрватске, Дмитар је међу првима у Шаламунићу прихватио позив КПЈ на оружани устанак. Организује и припрема људе за оружану борбу, постаје један од најзапаженијих организатора устанка у буњићкој општини. Првих дана августа 1941. руководи делом устаничких снага из Шаламунића у нападу на усташе у Бунићу. Већ тада је, својом храброшћу и одлучношћу, постао запажен међу борцима и у народу. Тиме, као и радом на припремама устанка, добио је поверење Партије, па је у то време примљен за члана КПЈ.

Кад је, од устаника у Шаламунићу, септембра 1941. формиран јуришни вод, Дмитра су његови сељаци изабрали за командира. У веома тешким условима, два пута одлази у Далмацију и за стоку и новац купује неколико пушака, пушкомитраљез и нешто муниције, наоружава свој вод, и с њим у децембру 1941, заједно с другим устаничким снагама, учествује у нападу на усташку посаду на Плитвичким језерима.

Кад је, последњих дана 1941, завршено формирање батаљона „Огњен Прица“, и кад су почеле борбе с Италијанима код Коренице, Дмитар је постављен за командира 2. чете тог батаљона, а нешто касније обављао је и дужност политичког комесара те чете. Поред борби код Коренице, истиче се храброшћу и смелошћу, као и умешним руковођењем четом приликом ослобођења Доњег Лапца (27. фебруара 1942), и у борбама за ослобођење Срба.

Не само као храброг и вештог командира, већ и као политичког радника, ОК КПХ за Лику и Штаб Групе НОП одреда за Лику упућује га, крајем маја 1942, за команданта Оточачког батаљона „Божидар Аџија“, у којем су тих дана четници извршили пуч, што је довело до осипања бораца. Систематским и стрпљивим радом, не само у батаљону већ и на терену, нарочито на стварању братства и јединства између Срба и Хрвата, у сарадњи с партијским организацијама, Дмитар је брзо успео да ојача батаљон и среди ситуацију у њему и да политичким и војничким акцијама батаљона одлучујуће доприне се сређивању ситуације и у оточачком котару. Под његовом командом, батаљон постиже значајне успехе у борбама против четника у Подуму, Заложници, Дољанима и Брлогу; разоружава домобране у Личком Лешћу, одбија напад Италијана и четника на Шкаре; врши диверзије на железничкој прузи у Капели; заједно с 1. партизанском бригадом Хрватске, заузима Дабар и води успешне борбе на подручју Косиња и Перушића.

У току четврте непријатељске офанзиве, после борби на правцу Грачац — Доњи Лапац, Дмитар се с батаљоном, сада у саставу 1. личке бригаде, пребацује ка Мартин-Броду, где заједно с деловима Личког одреда спречава продор четника од Срба ка доњем Лапцу, а затим енергичним противнападом ослобађа Срб (16. фебруара 1943) и разбија четнике у Растичеву.

Пошто је извесно време био оперативни официр 1. личке бригаде, Дмитра је главни штаб Хрватске, ујесен 1943. поставио за заменика команданта 3. личке бригаде. Убрзо, Бригада је у саставу 6. личке дивизије отишла у Босну; у борбама које је тамо водила, Дмитар се налазио с оним јединицама које су биле у најјачем окршају, обично у првим борбеним лишпама. Приликом напада партизанских јединица на Бања Луку, на Нову 1944. годину, Дмитар је с два батаљона обезбеђивао снаге које су нападале на аеродром од Ивањске, и па извиђању непријатеља био тешко рањен. А кад су немачке снаге пзвршиле ваздушни десант на Врховни штаб у Дрвару, он је с 1. батаљоном 3. личке бригаде из Трубара готово трчећи кренуо у Дрвар, пе чекајући да се и други батаљони спреме за покрет, из покрета напао падобранце и у одлучујућем моменту дао помоћ Пратећем батаљону Врховног штаба, који је одбијао нападе Немаца ка пећини у којој се налазио Тито. После рањавања команданта бригаде у тој борби, Дмитар преузима командовање бригадом, и њоме командује до краја јула 1944. године.

Да би, на путу за Србију, обезбедио прелаз Бригаде преко Таре, код Ђемске Луке, 25. августа 1944. енергичним прртивнападом с два батаљона зауставио је немачке снаге код села Доње Поље, створио услове за прелаз Бригаде преко реке, али је тада веома тешко рањен.

После оздрављења, Врховни штаб је Дмитра, крајем 1944. поставио за команданта 1. бригаде 6. личке пролетерске дивизије. Под његовом командом, Бригада је постигла значајне успехе у борбама у Срему, нарочито у заустављању немачког продора јануара 1944. прили-

ком ослобођења Шида. Непосредно пре почетка пробоја Сремског фронта, Дмитар је с групом официра НОВЈ отишао на школовање у СССР, које је с успехом завршио. После рата, био је начелник штаба дивизије, командант дивизије, и на другим високим војним дужностима. Завршио је Вишу војну академију и Ратну школу ЈНА. Пензионисан је у чину генерал-потпуковника. Носилац је Партизанске споменице и других високих одликовања.

Народним херојем проглашен је 27. новембра 1953. године.

БОМБАШИ

Неко је рекао: „Историју не занимају људи без имена, ни битке без команданата. . . они безимени су донели победу, а онда после рата многи желе да се угурају у историју“. . . Команданте историја неће заборавити, али бомбаше, који су свој посао почели и завршили ратом, историја би могла заборавити. Зато ова сећања желим да посветим њима.

Дане Ђатовић и брат му Миле, са још петорицом сељана, избегли су испод усташког ножа и дуги пут бекства од сигурне смрти, из своје родне Расоје код Ловинца, водио их је преко кршевитог Велебита до Билишана у Далмацији. Тамо, у талијанској зони, склонили су се од усташа. Не дуго после њиховог бекства, у Лици се дигао устанак. Дане и другови, чим су сазнали за устанак, одлучили су да крену ближе завичају.

Тога 27. јула 1941. године и Кикчани су се дигли на устанак. Са њима у строју нашли су се браћа Дане и Миле Ђатовић. Од Брувна, кренули су преко удбинских села, стигли у Кик и укључили се у устаничку јединицу, коју су сачињавали само Кикчани. У строју су: Жегарци, Тркуље, Платише, Личине, Петковићи, Црнобрње и ево двојица Ђатовића.

На Букањи положај држе Плочани, на Липаћу Радучани, а на Копиљачи су Кикчани, сви окренути према Ловинцу. Тамо су усташе и Италијани.

Двадесет и седмог јануара 1942. године Кички вод се окупио код Жегарца. То је дефинитивно постала матична јединица Дане и Мила Ђатовића. Договара се напад на железничку станицу Радуч. Борци стоје, у не баш правом, војничком строју, пажљиво слушају задатак. Мраз штипа за лице, зебу им ноге. Многима је слаба одећа и дрхте. Напашћемо ноћас, говорио је командир Иц Петковић. Бомбаши ће ићи први и кад они почну, кренућемо сви. Положај станице знате сви. Ми нападамо од Зира. Радучани и Крушковчани ће са оне њихове стране.

Са кућног прага, политички делегат Мирко Платиша говори о важности акције: — Ми смо кренули у одлучан бој са окупатором. Најпре да ликвидирамо ове под носом, а онда ћемо даље. . . само да не заборавимо, Италијани су организована и добро опремљена војска, а ми смо наоружани нашом одлучношћу, да се од њих ослободимо. Тре-

ба нам и њихово оружје, за нове борце. Сада пођите кућама, вечерajte и узмите плахте, ради маскирања, и у први сутон, зборно место је овде.

Борци су се разилазили по кућама Жегараца, Тркуља, Платиша, Петковића, Личина и Црнобрња. Дане и Миле остадоше за тренутак. Дане је утонуо у мисли. Пред његовим очима стоји железничка станица Ловинац, на којој су га сачекале усташе када се враћао са регрупације из Грачаца. Осећа бол свих оних усташких удараца од којих је падао и дизао се.

Трже се из дубоких мисли и спази како Миле дрхти.

Идемо код ујака Столе Личине, тамо ћемо вечерати, а за плахте ћемо видети. Јест ујак, али није њихов кревет. Вечерас ће сваки борац узети плахту са свога кревета. Они то не могу. Њихове кревете су опљачкале ловињачке усташе.

Рекоше ујаку да вечерас нападају станицу Радуч.

Дан полако тоне у мрачну ноћ, а Кикчани, умотани у плахте, у колони по један крећу испод Зира ка станици. Смрзнати снег пуцкета под ногама. Чује се команда тшне. Вод се развија у мање колоне. Бомбаши напред — пренесе се команда. Поред Данета су Тоде Жегарац, Ђуро Жегарац, Илија Тркуља — Ударни, Перица Тркуља, Јово Жегарац Јоја. И они се саплићу. Сви журе. Миле се одвојио са другом десетином. Стигоше до командира Ица. Он им показује талијански бункер, митраљеско гнездо и пушкарнице на згради железничке станице. Сваки је добио свој правац. Када чујемо бомбе, крећемо сви — рече командир и бомбаши пођоше.

Дану Ђатовића обузе врућина, а до малопре је дрхтао од студени. Примакоше се ближе. Талијански стражар шеће испред станице. Из зграде се чује песма. Нађе заклон, показа друговима да је спреман. Лизну љубичасти дим, запрашташе бомбе. Кикчани кренуше на јуриш. Око Дане промичу талијански војници. Он потрча ка згради, спотаче се на нешто меко и паде преко њега. Опипа мртвог Италијана. Из фишеклије му узе две бомбе и трчи даље, оглувео од праска бомби и пуцњаве митраљеза. Уз њега су Ђуро Жегарац и Илија Тркуља — Ударни. Стојећи баца оне бомбе што је нашао код мртвог Италијана, јури даље да се што пре докопа зграде. Политички делегат Мирко Платиша шчепа га за раме: Лези Дане! Видиш да бију митраљези из станице. Док су осматрали где су италијански митраљези, Платиша је Дани говорио: Овако се не сме, овако ћеш брзо погинути, ако не у овој акцији, у другој. Не смемо лудо гинути.

После зимских акција око пруге, од два радучка и кичког вода, формирана је радучка чета. Плочанска, могоричка и радучка чета чиниле су батаљон, који се окупио у Средњој гори. Пролетњи дани одисали су свежином и бујањем природе.

Усташко упориште Подлапача налази се усред устаничких српских села, као чир на здравом телу. На широком простору партизанске слободне територије, овде је још парче земље „Независне државе Хрватске“. Одавде, пре годину дана, усташе су господариле територијом општина Буних, Кореница и Удбина. Чинили су зверства која хиљадугодишња историја не памти.

Командири, са командантом батаљона Лазом Радаковићем, касно су се вратили са извиђања и одмах издали заповест за напад. Крабавчани ће нападати брдо Орловачу, батаљон Миће Радаковића Подлапачу, а наш батаљон заузеће село Брештане и Градину. Орловача и Градина стајале су као нека предстража Подлапачи. Плочанска и радучка чета брзо су заузеле село Брештане, а могорићка чета имала је жешћи отпор са Градине, али до сванућа су је заузели. Крбавчани нису успели заузети Орловачу, па је тако наш батаљон изложен бочној ватри митраљеза са Орловаче. Брзо смо се снашли и подишли у мртви угао, под брдо Орловачу. Из чета су тражени добровољци — бомбаши.

Ноћ се спустила, командири чета стајали су испред чета. Последње реченице у њиховим заповестима биле су: ноћас ћемо заузети Орловачу. . . бомбаши ће ићи напред, а стрељачки строј за њима. Бомбаши напред!

Испред плочанске (прве) чете постројавали су се: Дане Будимлија Дмитрушков, Јово Дукић Баја, Дане Радека Божин, Миле Гајић Самелов, Ђуро Гајић Ркица, Миле Ћалић, Драган Ћурувија Мићин, Исо Бањеглав Ницелин, Миле Орловић Перин, Милош Орловић Ицин, Петар Орловић Пеја, Шпиро Дукић Милин, Симо Кљадоћ Симинов, Милош Драганић Јекин, Никола Ћалић Мимелин, Никола Миљковић Црника, Миле Вукобратовић Рајин. Јово Дукић Милин, Богдан Бањеглав Божин, Богдан Ћалић Штецин, Лазо Гајић Ћаћа, Стево Кљајић, Гојко Бањеглав, Јово Орловић Јовака и Раде Орловић Јадрин. Са њима је, испред строја, њихов комшија Мирко Штулић, заменик команданта батаљона.

Могорићка (друга) чета постројавала је своје јунаке. Напред су стајали: Ђуро Ћаковић Црни и делегат вода Богдан Вурдеља. До њега је стајао његов брат Душан Вурдеља Мацуока, стасити и лепи момци да су чету зачинили. До њих су се ређали: Илија Ћаковић Јоера, Стојан Милојевић Љољан, Никола Радаковић Нића, Гојко Чанковић Гојцан, Милош Илић Јоша, Момчило Милојевић Момина, Бранко Радаковић Ибранко, Дмитар Ћаковић Ћић, Милош Миљковић Аузец, Милош Маљковић Стопања, Дане Корица Ћарац, Душан Загорац Живо, Душан Лазић Савцанов, Ђуро Корица Дмитрин, Дане Заклан, Дане Радаковић Данелица, Никола Ћаковић Томушилов, Ђуро Борковић Ђурица, Душан Борић Мали, Милош Стојисављевић Самићан, Мане Радаковић Манола, Петар Басарић Пеко, Никола Радаковић Генчинов, Ђуро Радаковић Бикан, Миланко Ћаковић Мићајко, Мићо Радаковић, Никола Илић Папић и Илија Чанковић Радија.

И испред радучке (треће) чете излазили су њени бомбаши. На њихово чело ставио се Илија Петровић Иц, командир кичког вода. До њега су стајали све храбрији од храбријег: Илија Тркуља Ударни, Дане Ѓњатовић, Ђуро Жегарац, Петар Тркуља Перица, Тодор Жегарац Тоде, Душан Трбојевић Шикара, Илија Тесла Ролац, Илија Калинић Чича, Никола Ѓњатовић Буре, Дмитар Калинић, Јанко Дејановић Диго, Јово Жегарац Јоја, Станко Купрешанин Смиљин, Илија Жегарац, Мирко Личина, Ђуро — Јоја Врачар, Гојко Платиша, Милан Ћелић Јањин, Милан Ћалић Милканов, Милан Марић, Никола Дејановић Ићин, Душан Купрешанин Баучов и Дане Покрајац.

Помрчина је бомбашима стварала тешкоће у кретању. Једина оријентација им је била према хоризонту Орловаче. Бомбаши, као мачке пођоше уз камењар. Стигли су до под стену изнад које су камени ровови. Изнад бомбаша прелећу светлећи меци и гасе се доле на полагајима чета. Усташе је узнемирила тишина и почеше обарати камење. Бомбаши не виде правац котрљања камења. Неки се узнемирише. Перица Тркуља се обрати првом до себе, Дани Гњатовићу. Крећимо, нећу да ме овде убију каменом као змију. Дане га смирује. Опет се притајише — осматрају и ослушкују. Треба тачно одредити где бомбу бацити и прићи ближе јер „Дуркаузи“ су тешки и ако не погоде у ров вратиће им се низбрдо. Пришли су близу, спремни су, чврсто држе одшрафљене бомбе, време споро пролази. Одједном, чу се детонација и виде љубичасти дим „крагујевке“ Мирка Штулића, а онда полети букет „Дурканза“ из руку бомбаша, а затим оно наше громогласно „урааа“. Неколико усташа је лежало у рововима, а неке је детонација избацила из ровова. Преживели су бежали.

Стрељачки строј чета пристиже бомбаше. Орловача је заузета и створен је пут ка Подлапачи.

Никола Гњатовић

МИЈЕ МАЉКОВИЋ

У првим годинама рата, од средстава везе, имали смо само курире.

Бити курир у току рата било је заиста тешко, јер се тај задатак обављао самостално. Осећај усамљености увек је тешко падао. Уз то, стално је претила опасност да се наиђе на непријатељске заседе. Али, уверење да наређење мора да стигне на време, било је оно што је превладавало код свих курира. Критеријум за избор курира било је врло строг. Да неко буде одређен за курира морао је бити проверени борац у својој јединици (по борбеним и моралним квалитетима), млад, здрав, храбар, бистар, самосталан, сналажљив и писмен.

О смелости, високој моралној свести, сналажљивости, а поготово о одговорности и храбрости партизанских курира, могле би се испредати бескрајне приче, па и читаве легенде. Несумњиво, у такве, сигурно, спадају и курири наше бригаде: Мане Борић, Ђуро Борковић, Божо Вигњевић, Миле Маљковић, Милан Жигић, Милош Новковић, Јово Шајновић, Миле Баста, Никола Кљајић, Миле Допуђа, Ђорђе Клашња, Душан Борић, Тово Марчић, Мане Кесић, Димитар Петковић, Ђуро Драгосавац, Никола Ђукић, Лука Мандић и многи други. Њихове обавезе никада нису остале неизвршене. Увек расположени за разговор и шалу, али истовремено и озбиљни у извршавању својих задатака, били су горди и поносни на свој позив.

Како је Бригада мењала свој састав током рата, тако се мењао и састав курира. Али, атмосфера и својересни борбени морал, којег су неговали курири, нису губили у својој вредности. Иако се, у просеку, сваке године мењао курирски састав у батаљону и штабу Бригаде, због одласка на нове дужности или избацивања из строја, смена генерација ни једног тренутка није се осећала у извршавању борбених задатака бораца — курира. Био је то резултат доброг избора, и високих борбених и моралних квалитета људи.

j-xjjj^jju! у паши™ штсЈовима и Јединицама нису оили оочне писмоноше, које су преносиле само наређења. Они су преносили партијско-политичке материјале, штампу, писмене и усмене вести и друго. То су, истовремено били врсни извиђачи, обавештајци, политички пропагатори, водичи, пратиоци и, једном речју, борци чија је дужност, по својим задацима, била разноврсна, врло тешка и јако одговорна. Курири у нашој бригади су учили и извлачили за себе искуства од својих команданата као што су били Милан Шијан. Лазо Радаковић, Бранко Маљковић, Ђуро Угарак, Владо Мандарић, Љубомир Медић и Димитар Заклан, који су својим херојством, способношћу и сналажљивошћу и личним примером показивали својим потчињеним како се треба борити против непријатеља и за слободу своје домовине. И кад је командант прекоревао, курир је увек био присутан, све то слушао и, користећи се с а тим искуством и примером својих команданата, за себе извлачио искуства. Незнатан је био број курира који су враћени у своје чете и батаљоне. Већина је одлазила на веће и одговорније дужности.

Своје курирске задатке они су обављали под врло неповољним условима. У највише случајева кретали су се ноћу, преко беспутнијс и њима непознатих терена, преко територије коју је непријатељ контролисао, пролазили кроз борбени поредак непријатељских снага, сусретали се са непознатим лицима, наилазили на непријатељске заседе. Услед честе промене борбене ситуације, тамо где је требало да нађу јединицу налазили су непријатеља, а сусретали се и са многим другим потешкоћама и опасностима. Дужност им је била таква да су увек били у покрету, па и онда када су се други борци одмарали. Код њих се никада није запажала криза и несигурност у извршавању борбеног задатка. Они су, управо због тога, стално бдили над својим обавезама, пажљиво пратили сваку промену у борбеном положају јединица, сваку промену у расположењу својих старешина, запажали сваки гест који би наговештавао да се нешто озбиљно догађа на борбеном положају јединица и уопште на терену.

Храброст бораца — курира била је нормална појава. Једноставно, није ни могло бити другачије, јер плашљивим и неодлучним није могло бити места међу њима. На њиховим партијским и скојевским састанцима анализиране су курирске дужности, поготово у већим борбеним акцијама, подвргавани су строгој критици.

Треба истаћи да су курири били најмлађи пролетери, често са непуних 18 година, а неки и млађи, који су ставили на капу срп и чекић. Иако су били млади, показали су се врло храбри, одлучни, смели и сналажљиви, у свим борбеним ситуацијама. Извршавајући курирске задатке, врло често су били приморани да ступају у отворену непосредну борбу против непријатеља, да би извршили свој борбени — курирски задатак, поготово када су штабови и јединице биле у опасности. Услед брзих покрета и честе промене борбене ситуације, командант није био у могућности, због времена, да пише заповест и борбена наређења потчињеним јединицама, па је често издавао усмено наређење, које треба пренети потчињеним штабовима. Да би наређење доследно пренео, курир је морао бити писмен, бистар и имати добро памћење.

Ретко лепа атмосфера, на пример, владала је међу куририма штаба Бригаде, чији је командир био Милсш Бубаш, човек који је за курире штаба био више него старешина. Куририма је правио планове одласка у јединице и штаб дивизије, бринуо се о њиховој исхрани, вешу, одећи и обући, упознавао их са вестима, са њима певао песме, причао анегдоте и вицевице и од миља им давао надимке.

Пример курирске смелости и одговорности био је несумњиво Спасо Бркљач, младић из личног села Тсмин Гај, курир 2. батаљона. Иако врло млад борац, није било задатка кога он није тачно и на време извршио. Услед малог раста и дечијег изгледа, био је миљеник батаљона, па и читаве Бригаде. Међутим, курира Спасу Бркљача, посебно је ценио командант батаљона Ђуоо Угарак (Цого). Погинуо је у Босни извршавајући свој курирски задатак, јануара 1944. године, за време напада на Ливно.

Илија Петковић, курир 3. батаљона, те дан од храбрих курира у Бригаде погинуо је за време напада на Бања Луку.

Курири Треће бригаде

Октобра 1944. године у Београду, када је Бригада водила борбе око жељезничке станице и улице Милоша Великог, њен штаб био је смештен у једној згради код Мостара. У тим борбама, групе и поједини немачки војници и официри, који су били одсечени и нису се могли извући, крили су се по подрумима у зградама, а затим изненада и мучки убијали наше усамљене борце и старешине. Сви смо на то обратили посебну пажњу и спречавали таква изненађења. Тако је и курир наше Бригаде Јово Марчић, прегледајући терен око места где је био смештен штаб Бригаде, набасао на немачког официра у подруму зграде у којој се налазио и штаб. Јово је Немца разоружао и извео у двориште зграде.

Када смо прешли реку Прачу, 9. августа 1944. године, у току ноћи по киши, уморни, гладни и исцрпљени од сталних борби и маршева, избили смо у рејон Ораховице. Ту смо се разместили да се ма-

ло одморимо. Примицао се дан. Док су се остали борци одмарали, ја сам се налазио на осматрању у близини штаба Бригаде. Мало сам се више, самовољно, удаљио од места за осматрање и приметио једну немачку извидницу, како се кроз шуму креће у правцу штаба Бригаде. Брзо сам се вратио натраг и о томе известио команданта Бригаде Милана Шијана. Он је одмах наредио куририма и борцима који су се ту затекли да нападну Немце. После нашег изненадног и одлучног напада, Немци су се брзо повукли. Курири су и овом приликом, као и многим другим приликама и у сличним ситуацијама, показали своју храброст и одлучност.

Испричаћу још један доживљај из мог курирског живота. На Јеловој Гори, септембра месеца 1944. године, водиле су се жестоке борбе са главним четничким снагама Драже Михаиловића. У тим борбама учествовала је и наша бригада. Носио сам пошту у батаљон, коју сам добио од команданта Бригаде Милана Шијана. Идући кроз шуму, у правцу где би требао бити батаљон, сусрео сам се на врло кратком одстојању са тројицом брадатих четника. Страшно су изгледали. Лица им нисам могао видети од огромних брадурина. Приметивши их пре него они мене, викнуо сам, и сам изненађен: Руке увис! Они се разбежаше. Припуцао сам, а они се дадоше још брже у бекство. Продужио сам даље и стигао у рејон где је требао бити батаљон. Али га нисам нашао. Враћајући се натраг, видим већу групу четника која иде према мени. Времена за размишљање нисам имао, а ни изгледа да поступим онако као са првом групом четника. Срећом, приметих огроман густ грм. Ту сам се увукао и прилепио за земљу. Одшрафио сам бомбу и чекао да је употребим, ако ме открију. Нису ме приметили. Враћајући се, налетео сам на једну јединицу 3. крајишке бригаде. Испао сам им сумњив. Мислили су да сам неки шпијун. Бадава сам им доказивао да сам курир 3. личке бригаде. Нису ми веровали него су ме разоружали и спровели у свот штаб бригаде, код команданта Карановића. Карановић је узео пошту, прочитао, а затим ме питао ко је командант 3. личке бригаде, 2. и 1. бригаде, а ко командант дивизије. Затим ме питао одакле сам родом. Кад сам му на ова питања одговорио, он је својим Крајишницима рекао: Уместо да сте заробили и довели ми неког четничког брадоњу, ви заробили и довели младог личног пролетера.

Душан Шиљуш

ЂУРО БАСАРИЋ

У Трећој личкој бригади било је доста бораца и старешина који су више пута рањавани. Један од таквих је и Ђуро Басарић Ђуђа. Рођен је 1923. године у Барлетима — засеок Драга Басарић. Одмах после дизања устанка, у Врепцу и околним селима, ступио је у НОБ. Најпре је био борац 2. батаљона 1. ЛПО Велебит. Након формирања 3. личке бригаде постао је борац њеног првог батаљона. У Бригади је провео до јула 1944. године. Био је борац, пушкомитраљезац, бомбаш и командир десетине.

Од првог дана учешћа у НОБ Ђуђа се истицао неустрашивошћу. Убрајан је међу најхрабрије борце првог батаљона. В^роватно то потврђује и чињеница да је седам пута рањаван.

Први пут га је метак погодио у раме фебруара 1942. године, за време блокаде Италијана у Кореници. После непотпуног излечења, вратио се у свој батаљон и наставио да се бори. Други пут је рањен 14. јула 1942. године, за време напада делова 2. батаљона на Лички Нови крај Госпића. Том приликом пушчано зрно га је погодило у ногу. Како је ова рана била лакша, после кратког времена вратио се у чету.

Само десетак дана касније, при нападу на усташко упориште у Пазаришту, рањен је трећи пут. У непосредној близини ватреног положаја, на ком се Ђуђа налазио са својим пушкомитраљезом, експлодирала је минобачка мина. Неколико парчади погодило га је у главу и врат. Опет је морао отићи на лечење. Али, након месец и по дана вратио се у своју јединицу.

За време борби у четвртој непријатељскот офанзиви Ђуђа је рањен четврти пут. При јуришу батаљона Велебит на Италијане на Сулешевици, 18. фебруара 1943. године, једно зрно га је погодило у трбух. Још једном је морао отићи на лечење у партизанску болницу. У болници је остао двадесетак дана, после чега се вратио у чету.

Међутим, после непуна два месеца, приликом напада на усташко-италијански гарнизон у Госпићу, који је извршен 3. маја 1943. године, Ђуро Басарић је пети пут рањен. Како је рањавање било лакше, није напуштао чету.

Током борби које је Бригада водила око Срба и Личких Осредака, у пролеће 1944. године, Ђуђа је рањен шести пут. И то рањавање је било лакше, па је са завојем, заједно са осталим друговима, јуришао на немачке падобранце 25. маја 1944. године у Дрвару.

Последњи, седми пут, Ђуђа је рањен 4. јула 1944. године у ноћном нападу на Немце на Боровој глави изнад Шујице. Том приликом пребијена му је лева нога. С обзиром да ми је у то време био десетар, заједно са друговима Милорадом Димићем, Богданом Грујишићем и другим, изнели смо га из борбе. Као тешки рањеник, отпремљен је најпре у болницу на Тичеву, а одатле је пребачен савезничким војним авионима у Бари — Италија.

Ни после излечења Ђуђа није мировао. Као ратни војни инвалид вратио се у земљу. Крајем марта 1945. године, ступио је у 8. кордунашку дивизију, са којом је учествовао у завршним операцијама за коначно ослобођење Југославије.

После завршетка рата, 1945. године, демобилисан је као војни инвалид.

Сава Тодорић

ДАНИЦА БАСТА (БАЈИЋ)

Рођена је у селу Курјак, бивши срез Удбина, 14. 10. 1924. године. Најстарије је дете од десеторо, колико су имали Раца и Боја (Сердар). Због бројности Рацине породице и олакшања ћеркиног положаја, бака је одвела Даницу код себе у село Мекињар, већ у другој години живота. Основну школу завршила је у том селу. Рано је постала и развила се у лепу девојку.

У првим устаничким данима 1941. године, међу првим девојкама Крбавске котлине примљена је у СКОЈ, а међу првима ступа у оперативну јединицу, као борац друге чете батаљона Крбава. Касније је политички делегат вода у батаљону Биће Кесића. Њена разборитост, примерно владање, одлучност и храброст, брзо су затожени и цењени. Даница је била узор другим партизанкама.

У пролеће 1943. године вођене су тешке и напорне борбе за spreчавање деблокаде Госпића. У нападу на Билај-рибник, усташе су биле одсечене од Госпића. Под притиском делова Бригаде присиљене су да се повуку у Медак, у четничко упориште.

Удружени четници и усташе пружили су снажан отпор Кесићевом батаљону. Вршили су узастопне противнападе. Даница се са својим водом нашла у критичној ситуацији, али се брзо снашла и јуначки борила, ставивши се у улогу вође бомбашке групе. Кад је потрошила своје бомбе приметила је да су се многи повукли. Она није хтела да се повуче, већ је наредила борцима који имају бомбе да јој их дају, што су они без поговора и учинили. Кад је бацила и последњу бомбу, тек се онда повукла. У тој борби учествовао је и познати бомбаш Димитар Његомир звани Побро. Он није припадао 2. батаљону, али по његовој већ устаљеној пракси самовољно је одлазио у јединицу која је водила најтежу борбу. Налазио се непосредно уз Даницу. Кад је борба завршена, Побро је дошао у чету у којој је Даница била делегат. Присуствовао је четној конференцији, где се анализирао текла борба. Пред свим присутним изео је ципеле и пружио их Даници. То је за све присутне било велико изненађење, па и за Даницу, која није хтела да прими ципеле. Побро је био упоран, рекавши јој: „Мораш то да примиш, јер немам ништа друго чим би ти одао признање за храброст, а видим да су ти ципеле дотрајале, па ће ти добро доћи. Уједно дајем часну партизанску реч пред свима да од данас мењам своје мишљење о женама борцима“.

Њен подвиг у борби код Перушића, на коти Марина глава, никад неће заборавити борци батаљона Бићо Кесић. Даница је из те борбе готово под немогућим околностима. изнела тешког рањеника, заменика комесара чете.

Своје успехе и подвиге којима су се други дивили, сматрала је нормалном обавезом. Кад би неко у њеном присуству поменуо њену храброст, знала је рећи: „Није то ништа. Свако би то урадио. кад би се нашао у сличној ситуацији“.

Као политички делегат вода свестрано је бринула о сваком борцу. Њен васпитни утицај био је за пример. Познавала је проблеме сваког борца. При појединачним разговорима посебно је водила рачуна да не повреди личност и достојанство. Бринула је о неписменим друговима, подстрекивала их да се описмене и пружала им свестрану помоћ.

Била је неуморна у свом личном уздизању. Њена делегатска торбица никада није била без материјала за читање, иако је до тога било тешко доћи.

Била је ведрог духа, увек споемна за шалу. Бодрила је борце у најтежим тренуцима. Може се рећи: узорна партизанка у сваком погледу.

Руководство из цивила тражило је за рад у позадину. Она се није слагала. Њен је отац био предратни комуниста и први секретар ћелије КП у селу Курјаку, па би се могло помислити да је штити.

О њеној скромности, поред осталог, говори и податак да је међу задњима добила Партизанску споменицу 1941. године.

Стево Сарач

ДУШАН БОЖИЋ

Трећег јануара 1944. године повлачили смо се од Бање Луке и пролазили кроз село Драгочај. Испред једне куће стајала је група дјечака и дјевојака. Један од младића, високог стаса, лијепог грађен, црних бркова, ведрих очију и насмијаног лица, прилази и рече: „Другови партизани, да ли би мене примили у вашу јединицу?" Одговорио сам: „Како да не". Колона је кренула, а ја сам сачекао младића док се поздравио са родбином и узео нешто од опреме.

Успут ми се представио и рекао да 1е септембра прошле године позван у домобранску војску на одслужење војног рока, да служи у Бања Луци у митраљеској јединици, да је пуштен кући тједан дана за божићне празнике, а да је и рашпе имао намјеру да оде у партизане.

У борбама за вријеме VI непријатељске офанзиве показао се храбар и издржљив борац. Примљен 1е у скојевску организацију почетком марта.

Од 12. маја до 1. јуна 3. батаљон водио је жестоке борбе на комуникацији Бихаћ — Книн на сектору Корита, с. Круга и Дреноваче, а затим у Дрварској операцији. У тим борбама нарочито се истицао пушкомитраљезац Душан Божић. У покрету, поред пушкомитраљеза посио је и по један сандук муниције.

Приликом напада на Шуцу батаљон је потиснуо непријатеља у центар мјеста, у тврде зидане објекте. У међувремену, из правца Дувна, непријатељу су стигла појачања, поред пјешадије и четири тенка. На правцу 2. чете кретала су се два тенка. Душан прескаче ограду и иза ћошка куће отвара ватру по пјешадији која се кретала позади тенкова. Десетина Дане Корице, у чијем је саставу било одељење „Цон-була", отвара ватру по тенковима, један тенк је оштећен и врти се на мјесту, а други се повлачи за тедну зграду. Муниције за „Цон-бул" није више било. Тенк се налазио на брисаном простору и сваки приступ к њему био је смртоносан. У чети се налази још две бомбе са запаљивом смјесом тежине од 1—2 кг. Тражи се пушкомитраљезац Душан Божић који је био најснажнији у чети да баци бомбу на тенк. Прву бомбу баца Божић, али она пада испред тенка. Десетар Дане Корица прескаче зид и, са другом бомбом, потрча ка тенку. Када је требао да је баци, био је покошен непријатељским рафалом.

Под заштитом митраљеске и пушчане ватре Душан прескаче зид и пузећи извлачи мртво тијело Корице.

Јутро 12. јула било је магловито. Око 9 часова непријатељска моторизација чула се из правца Дувна. Након краћег времена њихови извиђачки дијелови сусрели су се са патролом 2. и 3. вода и након краћег пушкарања колона је стала. Магле је убрзо нестало, непријатељске снаге почеле су нас заобилазити. Око 12 часова, непријатељска колона јачине 60—80 војника из правца Шујице покушала је да нам пресјече одступницу. Упутили смо један вод да заузме доминирајући положај. Душан је с помоћником први истрчао на доминирајућу косу и отворио ватру по непријатељу. На пољани је остало 7 убијених непријатељских војника.

Код села Благаја, 20. јула, непријатељска авијација надлијетала је колону и почела митраљирати и просипати бомбе. Једно парче распрснуте бомбе погодило Душана у главу. На мјесту је остао мртав.

Бранко Крњић

БОЖО ВИГЊЕВИЋ

Стигли смо у село Ондић. На коначишту, позваше у штаб батаљона командире и комесаре чета. Ту се налазила и група од пет-шест новопридошлих бораца — добровољаца. Приметим међу њима и једног дечака од 13—14 година. Не знајући ни сам зашто, замолио сам комесара батаљона да тог дечака распореди у 2. чету, у којој сам био комесар. Приђем дечаку и саопштим му да је распоређен у нашу чету. Дечак то мирно прихвати. Неколико пута ме одмери од главе до пете и крену за мном. Већ се добро било смрачило. Киша је и даље упорно падала. Уз пут смо се упознали. Рекао ми је да се зове Божо Вигњезић, да је из села Ваганац, да су му усташе побиле читаву породицу и да је дошао у партизане да освети своје погинуле. После вечере, Божо је поред мене. Посматра нове другове. Нас двојица смо се већ спријатељили и ја га упитах:

— Где би ти Божо волео спавати?

— С тобом.

Легли смо и продужили разговор:

— Ти рече Божо да си из Ваганца и да су ти усташе поклате читаву породицу?

— Да.

— Колико си имао чланова породице?

— Преко десетеро.

— И ти си дошао да их осветиш?

— Да, ко ће други, нема ко други.

— Али, ти си још нејак. Треба да ојачаш и порастеш, па тек онда да мислиш на освету.

— Нисам друже комесаре, ја ћу те ускоро у то уверити.

— Добро, Божо, бићеш ти прави партизан, јуначина.

Размишљајући шта ћу са Божом, закључим да је најбоље да га задужим да води рачуна о неколико оваца.

После доброг сна, устали смо, нешто доручковали и спленили се за даљи покрет. Позивам Божу да му саопштим моју одлуку.

— Божо, ти немаш оружја, па би било најбоље да водиш рачуна о неколико оваца. Ти то сигурно знаш, а после ћемо већ нешто видети.

— Е, бога ми нећу. Ја нисам дошао у партизане да чувам овце, него да осветим породицу.

Што сам могао. Морао сам после тако одлучног одговора попустити, верујући да ћу га временом некако „обрадити“.

— Добро Божо, кад нећеш да ли би хтео бити курир у чети?

— То хоћу.

Тако Божо постаде курир, а без оружја, јер га у том моменту нисмо имали вишка.

За дан-два Божо се домогао пушке. А ево како. Захваљујући одличним водичима стигли смо неприметно и на време иза леђа непријатељу и одмах прешли у напад. Отпочела је жестока борба. Пуцало се са свих страна. Сетих се Боже, те послушајем, да чујем где се он налази. Али, од Боже ни трага ни гласа. Зовем га, али не вреди. Од иуцњава се ништа не чује. Судар ње био кратак али жесток. Пуцњава постепено јењава. Из мрака се у једном моменту појављује Божо. Грдим га како је могао отићи без мог знања. Међутим, он је миран и прибран као да се ништа шле догодило. Питам га где је био, а он ми одговори:

— Ту близу — показа руком у правцу неког зида.

— Што си радио — упитам га?

— Па видиш — показује ми пушку коју је крио иза леђа.

— Како си дошао до те пушке?

— Лепо, види где ти је бомба из торбе. Немој је тражити. Ја сам је узео и њоме ликвидирао једног непријатељског војника.

— Хајде Божо не претеруј.

— Ма не претерујем, хајде амо са мном, нека ни педесет метара, па ћев видети.

Отишао сам и на лицу места се осведочио. Божо ми је вратио бомбу, исту као моја, али другу.

Курир Божо је прешао са 3. бригадом Босанску крајину, Црну Гору, Србију, Београд, Срем. Славонију и остао жив!

Војислав Радаковић Војо

ДУШАН ВУРДЕЉА — МАЦУОКА

Од свих сећања, од свих ликова, има један који ме је опчињено, кога носим дубоко у себи, а то је лик Душана Вурдеље Мацуоке. По сјетним и мало искошеним очима, лично је на Јапанца, па смо га, због тога, назвали МАЦУОКА. Иначе, по ничем се није разликовао од својих вршњака.

Чим су запуцале прве устаничке пушке, тај непознати младић постао је име. Увијек први у јуришу, задњи у повлачењу, скроман, једноставан, али чврст као камен.

Рођен је 1924. године у Могорићу, у сиромашној сељачкој породици. Као дијете остао је без родитеља и издржавао га је његов старији брат Дмитар. Други његов брат Богдан, рођен 1922. године, познат као врло храбар борац, погинуо је 1942. године у борби на Подлопачи. Као младић са непуних 17 година ступио је у редове устаника и већ у првим борбама показао ванредну храброст. Крајем 1941. године ступио је добровољно у јуришну чету Перице Клеута, у којој су били најхрабрији и најоданији партизани — добровољци из котара Госпић. Чета га је оцијенила као натхрабријег. Постао те симбол јунаштва не само у својој чети него и у 3. личној бригади. Примљен у СКОЈ 1942. године, а у КПЈ 1943. Био је способан командир чете. Умро од рана и тифуса, у Босни, 1944. године.

Наводим борбе у којима се посебно истакао: са Италијанима код Рибника, 1941. године; са усташама на Подлопачи 1941; са Италијанима на Плочи, 6. јануара 1942. године; у борби на Могорићу, 12. априла 1942. године, са Италијанима и четницима; у борбама у западној Лици, 1942. године; на Радучу, Грачацу, у IV непријатељској офанзиви, Гацкој долини. 1943. године; борбама око Госпића, Перушића, Босанског Грахова, Бањој Луци и све до смрти 1944. године.

Требало би много времена и простора да се бар дјелимично опишу његови подвизи, па ћу описати само један.

По разбијању непријатељских снага у IV офанзиви и побиједе на Сулешевици, наше снаге у Лици су кренуле у противофанзиву. Дошло се до података да се Талијани дефинитивно повлаче из Лике и из последњег упоришта, Оточца. Бригада се пребацила са простора централне Лике у Гацку долину и отпочела жестоке борбе са Италијанима. Штулићевци су разбили талијанско-четничку колону у Бракусовој Драги.

Италијани покушавају по сваку цијену да одрже у својим рукама висове сјеверно и јужно од комуникације Оточац — Сењ. Борба за висове се води са променљивом срећом. Моја чета је овладала узвишењима изнад Српског Поља, али су нас Талијани, уз јаку артиљеријску подршку, збацили са положаја. Поново нападамо. Борба је **ЈОШ** жешћа. Талијани упорно држе освојене висове. Уз озбиљне губитке, заузимамо непријатељске положаје. Настаје гоњење. Иако сам комесар чете, ни сам не знам како, нашао сам се усамљен. Са мношвом је једино пушкомитраљезац Душан Дукић. Јуримо ка путу. Непријатељ нас туче са свих страна. Чује се музика. Наилазимо на 2. чету Штулићевог батаљона. Срећем своје другове: Јошу, Нићу, Манелу, Љољана, Момину, Душка Борића, Ђуру Илића. . . Питам Душка: Каква је то музика? Душко ми објашњава да је пре три сата Мацуока са својим водом заробио домобранску музику и наредио јој да свира.

У том однекле бану Мацуока. Изљубисмо се последије дугог растанка и мало поразговарасмо. Мацуока увек исти. Додуше, на њему је нова талијанска официрска униформа и два нова официрска опасача и два пиштоља. Имао је обичај да у борби заплијењене опасаче и пиштоље носи на себи док траје борба, а онда их предаје команди чете. Два опасача су била знак да је данашњи дан био успешан. Одлучујемо се за напад. Мацуока води јуриш. Талијани су дигли руке у вис. Тражим Мацуоку. Жив је и здрав. На њему је још један опасач и пиштољ.

Војислав Радаковић

ЛАЗА ГАЈИЋ ЋАЋА

Рођен 1915. године у с. Плоча. Пре рата завршио обућарски занат. Служио је бившу југословенску војску. Капитулација Краљевине Југославије затекла га је код куће. Првог августа 1941. године, на позив КПЈ за дизање устанка, Лазо се ни једног тренутка није колебао. Међу првим Плочанима био је на зборном месту.

Уочи самог устанка учествовао је у договору у Драганића гају са Радом Грковићем чланом ОК КПХ за Лику, Марком Орловићем, јединим чланом КП у. Плочи и другим борцима опредељеним за устанак. Узима пушку свога брата Саве коју је овај донео из бивше војске, са речима „ти имаш породицу, а ја идем да се борим“.

Од првог дана устанка Лазо се истицао својом храброшћу у борби. То је показао већ 5. августа 1941. године у нападу на усташе у Плочи, као и 17. августа у борби са здругом од 1.000 домобрана и усташа који су нападали устаничка села. Пошто су устаници из Плоче, Кика и Могорића одбили напад, настаје затишје. У том времену организује се Плочанска чета. Формирањем партијске организације, крајем августа 1941. године, Лазо постаје кандидат за члана Партије. Ради упорно на организовању омладине и СКОЈ-а, а посебно на обуци младих бораца у руковању оружјем.

Чета у октобру улази у састав 1. личког одреда Велебит. Кад је у одреду формиран јуришни вод, а потом чета, Лазо са још четири Сорца из Плоча одлази у њен састав.

Јуришна чета је одиграла веома важну улогу у развоју устанка и на територији западне Лике. Заузела је Смиљан, Јадовно и друга села око Госпића, где се Лазо истакао као добар и храбар борац.

Шестог јануара 1942. године дочекана је колона Италијана са 8 камиона у Плочи. Борци Плоче, Кика, Могорића и јуришна чета, у краткој борби, натерали су Италијане на предају. С групом бораца јуришне чете Лазо се налазио на мосту у Плочи, ради спречавања помоћи опкољеним Италијанима.

По узору на јуришну чету, у договору са Мирком Штулићем, Лазо Гајић је формирао летећи вод од 25 бораца. У састав вода су ушли: Лазо Гајић командир, Миле Миљковић пушкомитраљезац, Дмитар Дукић, Јово Дукић Баја, Пејо Орловић, Бранко Штулић, Владо Штулић, Ђукан Орловић, Јово Ћурувија, Урош Ћурувија, Јанко Драганић, Ђуро Гајић, Мане Орловић, Васо Орловић, Јово Поповић Јоцо,

Гојко Бањеглав. Ови борци су преживели НОБ. Погинули су: Дане Радека, Милош Драганић, Исо Бањеглав, Милош Орловић, Миле Чалић, Богдан Чалић, Драган Ћурувија, Станко Орловић и Миланко Орловић.

Марта 1942. године Лазо је постао члан КПЈ. У свим борбама Лазо се истакао као врстан борац и руководицац. Борци су га веома ценили због храбрости и сналажљивости у најтежим ситуацијама. Посебно се истакао 1. маја 1942. године у нападу на Широке баре, код Крушковца, када је заробљено 30 италијанских војника, затим у борби на Дебелом брду у Смиљану.

У познатој борби Бригаде на Сулешевици, Лазо је постао командир чете. На тој дужности се истакао 1. марта 1943. године у гоњењу непријатеља од Плоче преко Могорића до Врепца. У Буљмизама његова чета је заробила тешки митраљез бреда.

Када је, 18. марта 1943. године, заузет Враник, поједини мештани Плоче су кренули у пљачку кућа у Вранику. Због тога су Лазо и његов заменик Миланко Миљковић смењени са дужности и прекомандовани у 1. батаљон као обични борци.

Лазо је постао пушкомитраљезац, а његов дотадашњи заменик помоћник. Већ у првој борби, Лазо и Миленко су похваљени од команде батаљона. У нападу на Брушане, Лазо је лакше рањен у главу. После оздрављења и доласка у јединицу постао је командир вода у 2. чети, а убрзо затим и командир 2. чете 1. батаљона.

У једном јуришу на Станков врх, Лазо је тешко рањен у главу. Остао је без левог ока. Из борбе га је изнела четна болничарка Милка Калинић, родом из Радуча. После борбе, Милка је причала борцима како је Лазо откинуо властито око које му је висило низ лице.

Дуже време је провео у болници. Након опоравка, марта 1944. године, вратио се у Плочу и прихвата се партијског рада. У ЈНА остао је до 1956. године кад је пензионисан.

Миле Миљковић

[

НИКОЛА ЂАКОВИЋ

Рођен је у Могорићу 1922. године, у сиромашној сељачкој породици. Основну школу завршио је у месту рођења. После завршетка школе бави се земљорадњом.

Његов отац Томушило био је доста активан политичар у ондашње време. Под утицајем очеве политичке активности, опредељује се за редове напредне омладине и међу првима у селу Могорићу, када је основана организација СКОЈ-а, постаје њен члан 1940. године.

Устаничке дане дочекао је потпуно опредељен за НОП, одмах се прикључио устаницима и активно тумачио линију НОБ-а, нарочито међу младима. Првих дана устанка више је био ангажован у раду са омладином, него што је непосредно учествовао у борбама или на обезбеђењу села од упада усташа. Касније, крајем 1941. године, учествује у оружаним акцијама у 2. чети 1. батаљона одреда Велебит. као борац, делегат вода, а затим комесар чете. Никола је био храбар борац и руководиоца. Нарочито се истиче у борбама у Широкој Кули, Медку, Радучу, у западној Лици и у борбама за време четврте непријатељске офанзиве.

За време борбе у западној Лици, поред политичког деловања у чети, знатно се ангажовао на тумачењу линије НОБ-а међу месним становништвом и на развијању братства и јединства између Срба и Хрвата.

На четним конференцијама, као комесар чете и члан КПЈ, био је оштар, али праведан, приликом указивања на слабости појединаца.

Прекомандован је у батаљон Бићо Кесић, на дужност командира чете, где је имао врло запажене успехе у борбама. На цести Ливно — Шуица погинуо је у жестокој борби са Немцима, јуришајући на челу чете.

Ђуро Ђаковић

ИЛИЈА ЈОВАНИЋ

После капитулације бивше југословенске војске, Илија је био један од најактивнијих у прикупљању наоружања и у његовом склањању на скровита места. Одлучно се супротстављао усташким захтевима да им се оружје преда. И они малобројни појединци који су можда и помишљали да предају своје пушке, нису то смели учинити, бојећи се што ће то томе рећи Илија Јованић.

Први међу Попинцима је јуришао на усташке посаде 27/28. јула у Отрићу и 29. јула у Маловану. После протеривања усташа из тих упоришта, половином септембра, значајније борбе вођене су око Лапца. И у тим борбама Илија се истакао са својим пушкомитраљезом. Због неопрезности већа група бораца са Попине упала је у усташки распоред. Тако су се нашли у критичној ситуацији. Али, и ту је Илија одиграо значајну улогу у њиховом извлачењу. Том приликом погинуо је Мићо Лукић командир попинских бораца.

Током марта 1942. године, борци батаљона Гаврило Принцип водили су вишедневне борбе са италијанским снагама, које су покушавале да се пробију преко Српског кланца, ради деблокаде својих снага у Србу. И у тим борбама Илија је својим пушкомитраљезом, заједно са осталим борцима, наносио непријатељу велике губитке.

Уз свесрдну подршку италијанских окупатора и непосредно учешће попа Момчила Ђујића 27/28. априла 1942. године организовани су попински четници. Поред бораца НОР-а, на њиховом удару налазили су се активисти НОП и породице из којих се неко налазио у иартизанима. Међу првима ухапшена је Илијина супруга и мајка Ђуја, као и мајка Игњатије Лабуса. Одвели су их у кнински затвор Вортицу.

Али, то Илију није могло поколебати. Он је свим својим бићем чврсто припадао покрету. Налазећи се на подручју Велике Попине Илија је развијао активност за одлазак људи у партизанске јединице, као и на раскринкавање четничке пропаганде.

Током пролећа 1942. године батаљон Гаврило Принцип, касниј Бићо Кесић, извео је више борбених акција у околини Грачаца и ширем подручју југоисточне Лике. У свим тим борбама Илија Јованић је неустрашиво јуришао.

У мају 1942. године батаљон Бићо Кесић је изводио борбене акције у северној Далмацији, кад је извошен напад на вијадукт Бендер код Плавна. После тог напада требало је обезбедити пребацивање команданта Главног штаба Хрватске из северне Далмације у Лику. Формиран је комбиновани вод добро наоружаних бораца, а за командира вода одређен је Илија Јованић. По изласку из Плавна према масиву Кучина коса, на једној заравни недалеко од Савића колибе, Ђујићеви четници су поставили заседу. Пустили су их на блиск одстојање.

Четничка заседа је отворила ураганску ватру. Илијин вод се нашао у врло тешком положају. Илија је и овом приликом брзо реаговао. Из свог брнца гађао је по непријатељу све док није погођен рафалом у груди. На исти начин погинуо је и Савица Јапунцић делегат вода. Како се недалеко од места вођења ове борбе налазио вод Ђуре Дропца и Стеве Грубишића, притекли су у помоћ. Четници су се повукли према Стрмици. Илита је пренешен у једну кућу. Убрзано је престао да дише. Његова погибија тешко је пала свима који су га познавали.

Павле Новаковић

МИЛКА КАЛИНИЋ

Батаљони Бригаде водили су 14. јануара 1944. године борбу са јаким немачким снагама које су се кретале у захвату комуникације Мркоњић Град — Гламоч.

Први батаљон Велебит, држао је положај на Станковом врху, у близини села Берићи и Бараћи. Под притиском далеко јачих снага, батаљон се морао повлачити. У тој борби тешко је рањен командир 2. чете Лазо Гајић Ћаћа, како су га борци звали. Зрно му је прострелило главу и избило једно око. Рањеног командира је требало спасити и извући из борбе. Непријатељ је већ био стигао до првих сеоских кућа, које је запалио. Неколико бораца је покушало да извуче рањеног командира. Неки од њих су том приликом рањени или су погинули.

У таквој ситуацији неко је рекао да не вреди да борци и даље гину и да се излажу опасности. Чувши то храбра и снажна четна болничарка Милка Калинић из Радуча рекла је: „Нећемо ваљда оставити командира чете да га разбојници касапе, без обзира да ли је жив или мртав". Кроз кишу пушчаних и митраљеских зрна кренула је у сусрет непријатељу, не размишљајући како ће и она проћи. Видевши одлучност њихове болничарке, за њом је кренуло и неколико бораца. Користећи природне заклоне и пажљивим кретањем, стигли су до рањеног командира. Успели су да га извуку онесвешћеног.

Као и у многим другим приликама болничарка Милка Калинић је и у овом случају испољила изванредну храброст и пожртвовање у пружању помоћи рањеним борцима.

Сока Софија Рајшић Тета

ИЛИЈА КУДУЗ

У другој половини 1942. године, кухар батаљона добио је пар дана одсуства, али се дуже времена није јавио у батаљон. Команда батаљона тражила је од команде друге чете да одреди једног борца за кухара. Команда чете одредила је Илију Кудуза, из два разлога — био је најстарији борац у чети, а још од младости морао је обављати сам све кућне послове, па и кухати.

Илија је отишао и јавио се команданту: „Друже команданте, по властитој жељи јављам вам се на рапорт“.

Рекао је да би он и даље желео да остане борац у чети. На командантово убеђивање да су потребни добри борци и у комори, одговорио је: „Друже команданте, ја не желим у неборце. Ја сам у војсци био међу најбољим војницима. . .“

Командант се мало насмешио: „Мој Илија, ово није југословенска војска, ово је народноослободилачка војска. Ми немамо складишта. Наши су извори оружја код непријатеља, а са исхраном нас снабдева народ. Због тога је задатак вас у комори да сарађујете са народом и органима народне власти, сакупљате животне намирнице на добровољној основи, размјештате јединице по селима и кућама ради исхране. Ви сте у комори набављачи, месари, кухари, али и политички радници. Због тога се за комору траже најбољи борци“.

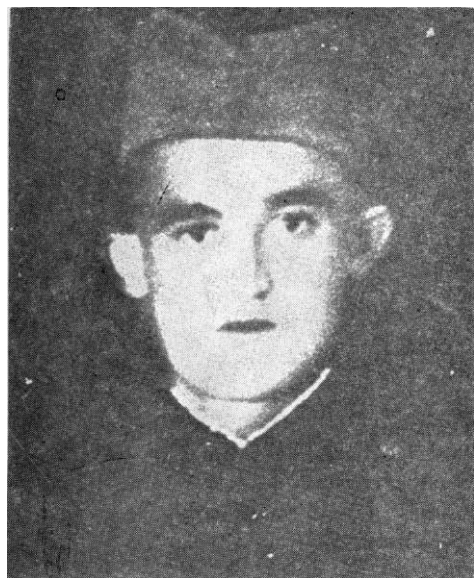
Илија је пажљиво саслушао команданта и — пристао. На тој дужности остао је до краја рата. У најтежим ситуацијама био је одлучан и сналажљив.

Илија је рођен 1908. године у Могорићу, у сиромашној сељачкој породици. За вријеме служења војног рока, научио је да чита и пише. Остао је са слепом старом мајком и двоје братове нејаке дјеце. Морао је да обавља све кућне послове.

У судбоносној 1941. години, Илија са једном групом субораца одлази у Далмацију водећи краву, коју даје за пушку и 50 метака. Када је формирана могорићка чета, постао је њен борац.

По завршетку рата Илија се демобилисао. Умро је у 76-годишњем животу.

Бранко Крњајић

ЉУБОМИР ЛАБУС

До формирања 3. личке бригаде, Љубиша је већ имао богато ратно искуство. Са осталим устаницима и борцима са Велике Попине учествовао је у борбама на Отрићу, Маловану, Рипачком и Српском кланцу као и око Грачаца. У борбама на Рипачком кланцу је теже рањен. Љубишина храброст и сналажљивост нарочито су дошле до изражаја у нападу на Удбину, августа 1942. године. Наиме, требало је, том приликом, под веома тешким условима, направити пролаз у жичаним препрекама и тако омогућити осталим борцима да се што више приближе непријатељским ватреним „тачкама. Без обзира на опасност, Љубиша је са својим борцима извршио тај задатак. Остало је у сећању и Љубишино јунаштво и храброст приликом напада на четнике у Дојићима код Грачаца, октобра 1942. године.

Љубишина способност је дошла до изражаја и на дужности команданта батаљона у 35. личкој дивизији. Његова неустрашивост је нарочито испољена приликом напада на немачке снаге у Дољанима, за време њиховог повлачења из Коренице. Његов батаљон је потукао Немце до ногу и на Чудином кланцу. Због тог успеха похваљен је од штаба 35. личке дивизије. Погинуо је 5. марта 1945. године у Чујића Крчевини, у нападу на усташе и Немце.

Павле Новаковић

БРАНКО МАЉКОВИЋ

Рођен је 1919. године у Могорићу. До другог светског рата живео је у свом родном селу, бавећи се земљорадњом. За време априлског рата 1941. године, налазио се на одслужењу војног рока. После капитулације Краљевине Југославије није дозволио да падне у заробљеништво. Почетком оружане борбе, августа 1941. године, међу првима, сврстао се у ред устаника свога села. Врло брзо су дошле до изражаја његове врлине као што су храброст, одлучност, хладнокрвност и другарство. Због тих особина убрзо су му повереване одговорне војне дужности. Најпре је био командир вода, а затим командир чете и заменик команданта батаљона.

У лето 1943. године постављен је на дужност команданта батаљона Велебит. Под Бранковом командом батаљон је извојевао низ победа како на територији Лике, тако и на територији Босне. Бранко је примењивао тактику непрекидног узнемиравања непријатеља. Организовао нападе на немачко-усташке и домобранске посаде. Убацивао мање делове батаљона у непријатељску позадину, постављао заседе. . .

Уочи десанта на Дрвар, батаљон Велебит се налазио у засеоку Ваган, код Трубара. У време кад су борци примали доручак, курир из штаба Бригаде донео је наређење да батаљон одмах крене у правцу Дрвара. Одмах смо кренули. Дрварска котлина је тутњала од експлозија авионских бомби, минобацачких мина и ватре аутоматског наоружања. Тек по стицању у рејон Каменице, Бранко Маљковић је мздао наређење за напад на десант. Био је врло кратак.

Ступајући у борбени контакт са деловима десанта, развила се жестока борба. Борци су храбро и енергично јуришали на немачке падобранце. Поједини објекти и по неколико пута су прелазили у наше и непријатељске руке. За читаво време борбе са десантом, Бранко

Маљковић се налазио у стрељачком строју. Рањен је, као и сви чланови штаба, сем заменика политичког комесара Ђуре Шајиновића. Но, без обзира на то, сви су они и даље наставили борбу.

У току четрдесетодневног марша за Србију батаљон Велебит, као и остале јединице Бригаде, често се налазио у врло тешким и драматичним ситуацијама. Требало је испољити доста храбрости, одлучности, сналажљивости и физичке издржљивости, како би се стигло на одређени циљ. Једна од озбиљнијих препрека на том путу била је и река Босна, коју је требало савладати.

Непознат терен, помрчина, жесток притисак непријатеља, чинили су ситуацију тешком. Међутим, и у таквим условима Бранко је нашао решење. Уз помоћ водича из оближњег села, пронашао је најпогодније место за прелаз реке. Био је на челу батаљона. За њим су ишли уморни, изнемогли и рањени борци. Како је матица реке била доста брза, Бранко се вратио на средину реке, стао на подводну стену и помогао борцима да пређу на другу обалу.

Други дан по преласку реке Босне, батаљон је по паду мрака изненада нападнут у једној густој шуми. Од помрчине није се видео ни прст пред оком. Имао сам осећај као да се налазимо у неком тунелу, дубоко под земљом. Бранко је и тада пронашао прави пут и извукао батаљон.

Бранкове командантске способности дошле су до изражаја и приликом борби у селу Баре, где се батаљон нашао после преласка р. Праче. На том месту јединице су занови да би се одмориле од напорног марша и свакодневних борби. Али, и ту су нас, 9. августа, напале јаке немачке снаге. Батаљон се, по ко зна који пут, нашао у врло тешком положају. Међутим, Бранко је поново био на висини задатка. Испољио је изванредну мирноћу и хладнокрвност. Без и најмање нервозе средио је борбени поредак батаљона и усмерио га на непријатељске снаге. Јуришајући на челу 2. чете, у тој борби погинуо је Бранков заменик Никола Совиљ Нина, који је после завршетка рата проглашен за народног херота.

Бранко је успешно провео свој батаљон преко Трескавице, Лучких колиба, Зеленгоре и Сутјеске. Доласком јединица Бригаде у долину р. Пиве, дат је краћи предах. Батаљон се одморао у с. Плужинама. Освануо је и 20. август. На висовима Дурмитора чула се паклена пуцњава. Дванаести војвођански корпус водио је жестоку борбу са немачким снагама.

Кренуо је тамо и батаљон. Прешли смо преко висећег моста у близини Пивског манастира, пењали се козјом стазом на висораван горостасног Дурмитора. Чим смо се успели на дурмиторску висораван, прихватили смо борбу са јаким немачким снагама. Тукли смо се до касно у ноћ. Стигло је наређење да положије мооамо одржати и идућег дана, јер је на аеродрому Д. Брезна код Жабљака око 1.000 рањеника чекало евакуацију у Италију.

У свитање 21. августа Немци су наставили напад. Отпочела је борба за сваки метар земљишта. Измењивани су јуриши наших и не-

мачких снага. Дан се отегао. Као да је био дупло дужи од осталих. Једва смо дочекали да дође ноћ да бар мало одахнемо. Бранко је био целог дана у покрету. Обилазио је борце на положајима. Издавао им је допунска наоеђења и упутства. И сам је у појединим моментима дејствовао из свог аутомата по непријатељу.

У поподневним часовима, 21. августа, осматрајући непријатеља иза једног камена, командант Бранко Маљковић је смртно рањен.

Бранко Маљковић је био изузетна личност, дивних људских и хуманих особина. Свима нама, коли смо имали срећу да будемо и да се боримо под његовом командом, остао је у трајном сећању.

Дане Поповић

ДУШАН МАНДИЋ

Након вишедневних и исцрпљујућих борби вођених око Дрвара, Тичева и Гламоча, Бригада се, средином јуна 1944. године, нашла на подручју Прибеље, Хрибљине и Цинцара. Са тог терена често су извођене офанзивне акције према комуникацији Купрес — Шујица — Ливно. Неретко су поједини батаљони одлазили и нападали непријатеља и у Ливањском пољу.

Међутим, ни непријатељ ни^е седео скрштених руку. Повремено је нападао на поједине делове Бригаде. У једном од тих напада, јаче снаге 7. СС дивизије Принц Еуген кренуле су, 14. јула 1944. године, из рејона Шујице, преко Доњег и Горњег Малована. У то време батаљон Белебит је држао положат поема Боровој глави.

Пред бројно и технички надмоћнишм непријатељем батаљон је одступао на више делова Цинцара (тт 2006). У једном моменту 2. чета ее нашла изложена бочној ватри Немаца. Група бораца ове чете кретала се ка једном благом удубљењу, да се заштити од све убитачније ватре непријатеља. У тој групи се налазио и Душан Мандић из Врепа. Вероватно је намеравао да потражи заклон иза оближње гомиле камења. Таман кад је прилазио заклону, приметио сам поврх камења црвенкасте варнице и беличаст дим. У исто време, Душан је изгубио равнотежу, кренуо је још неколико кооака напред и пао. Дотрчали смо до њега и видели да је смртно рањен. Врше зрна га је погодило у стомак и груди.

Иначе, Душан Мандић је био један од старијих бораца батаљона Велебит. У народноослободилачку борбу је ступио почетком 1942. године. Учествовао је у свим борбама које ле дотле водио његов батаљон. Као борац храбро и дисциплиновано пе извршавао све задатке. По природи је био тих, миран и дружељубив.

После Душанове погибије, продужили смо одступање уз голе падине Цинцара. Сви борци су желели да се што пре поседну виши положаји, са којих би били у повољнитот ситуацији за пружање одлучујућег отпора Немцима. Али, та настојања се нису одвијала оним темпом како смо ми то желели. Запоаво, у то време већина бораца је имала енглеске ципеле без ексера (бруквица). А терен ле био стрм и покривен високом травом. кота те више од половине била сува. Због тога су се борци клизали, посртали и враћали натраг. Било је то кретање у правом смислу речи „корак напоед, два корака назад“.

Сем Душана Мандића, у борби је погинуло још неколико бораца, а већи број је лакше и теже рањено.

Сава Тодорић

МИЛЕ МАНДАРИЋ ПЕКАР

Рођен је у Врепцу 1907. године, где је завршио основну школу. Као бистар дечак, упућен је на изучавање пекарског заната, по чему је добио надимак Пекар. Занатом се никад није бавио. Вратио се у Вребац, на мали земљишни посед, на ком је живео са петочланом породицом. Да би донекле побољшао услове живота, повремено је одлазио у службу привремене жандаомерије. У време капитулације Југославије и стварања НДХ затекао се у селу. Период усташке владавине, до дизања устанка, преживео је, јер је, као и већина других мештана — избегавао да падне усташама у руке.

Међу првим Врепчанима сврстао се 1. августа 1941. године у уганичке редове. Иако ненаоружан, дошао је на положај за одбрану села у засеоку Сунајци према Барлетима. Око једанаест часова запутио се у Рудеже, где му се налазила кућа. Пошао је да поднађе оца и мајку, за које је претпостављао да су их усташе тог јутра убиле. На путу се сусрео са једним наоружаним усташом, који се кретао на бициклу у правцу Врепца.

Дошавши до Мила, усташа је зауставио бицикл. Између њих двојице дошло је до врло оштрог дијалога. Усташа је почео да скида пушку коју је носио на леђима. Видевши у каквој се опасности налази, Миле се бацио на наоружаног, физички јачег и млађег усташу. Настала је борба на живот и смрт, која је окончана наиласком неколицине Милиних мештана. Кад су се приближили месту борбе, Николг Мандарић Срђо је испалио метак. Усташа се отргнуо од Миле и дас у бекство у правцу Барлета. Мили је остала пушка са муницијом.

Пошто се наоружао, вратио се на положај са ког је кренуо. Изабрао је заклон иза једног већег камена, са леве стране пута, рекавш* најближим устаницима: „Усташки зликовци овуда могу проћи самсиреко мене мртвог". И заиста нису прошли.

Како се и очекивало, истог дана, у послеподневним часовима, усташе су са две сатније кренуле у напад на Вребац. Једна од њих је нападала из правца Барлета. Миле је мирно и хладнокрвно држао заузети положај. Будно је осматрао простор испред себе. Након извесног времена приметио је трочлану патролу. Усташе су доста самоуверено ишле према положају бранитеља села. Један од њих је био у цивилном оделу. Миле их је пустио на блиско одстојање. Првим метком погодио је усташу цивила, а другим метком, осталу двојицу, који су се кретали јарком поред пута, један за другим. Био је го својеврстан подвиг овог храброг борца. Захваљујући Милиној прецизности у гађању, још три пушке су се нашле у рукама устаника Врепца.

И у свим каснијим борбама, у којима је учествовао, Миле је био храбар и неустрашив борац. Захваљујући својој храбрости и јунаштву брзо се развијао као војни старешина. Најпре је био командир вода и заменик командира чете у 2. батаљону 1. ЛПО Велебит. Пошто је рањен, једно време је био одсутан. После опорављања и одласка 6. личке дивизије у састав 1. пролетерског корпуса, ступио је у редове 35. личке дивизије. И у новитој јединици испољио је већ познате своје квалитете као борац и руководиоца. Обављао је разне командне дужности. Током 1944. године био је заменик и командант 1. батаљона 1. бригаде 35. дивизије. На овот дужности је погинуо 11. фебруара 1945. године на Пољанку код Плитвичких језера.

Сава Тодорић

НИКОЛА МАНДАРИЋ СРЂО

Срђо је рођен 1920. године у Врепцу. После завршетка основне школе живео је у селу, бавећи се сеоским пословима. Године 1940. уписао се у подофицирску школу Бивше југословенске војске, али је рат прекинуо његово даље школовање. Након капитулације Краљевине Југославије вратио се у родни Вребац, избегаваши заробљавање. За време краткотрајне усташке владавине у Врепцу није дозволио да падне усташама у руке.

Иначе, Срђо је био нешто нижи растом, али складне физичке грађе и конституције. Као младић припадао је сеоској соколској чети, где је развијао одређене витешке врлине које су га красиле: смелост, окретност, другарство и смисао за колективни живот.

Неке од тих његових особина користиле су му као борцу и војном руководиоцу током НОБ. Тако је, на пример, већ 1. августа 1941. године, у преподневним часовима, притекао у помоћ Мили Мандарићу док се голорук борио са наоружаним усташом.

Кад су, истог дана после подне, усташе биле присиљене да се, након неуспелог напада на Вребац, почну повлачити, у жељи да им нанесе што више губитака, Срђо се у заносу борбе умешао у њихове редове. По униформи бившег сокола, усташе су брзо препознале да није њихов, па су појуриле на њега, да га ухвате живог. Али, Никола се није хтео тако лако предати. Сагледавши ситуацију у којој се изненада нашао, пантерском брзином и снашм успео је да се истргне из усташких руку и тако спасе сигурне смрти. У рвању са усташама остао је без пушке, капе и горњег дела одеће. По повратку међу своје саборце говорио је да му је једино жао пушке.

Био је пример храбрости и јунаштва. Није се плашио смрти, којој је просто пркосио. Увек се налазио у првим борбеним редовима.

Познат је његов подвиг, у пролеће 1943. године, када се умешао у колону Италијана, који су се повлачили из Оточца према Сењу. Под заштитом мрака, Срђо се укључио међу Италијане и једно време се кретао са њима у колони. У погодном моменту отворио је на њих ватру из аутомата. После тога се изгубио у ноћи, остављајући Италијане да се чуде што им се то догодило тако брзо и изненада.

Обављајући одговорну дужност обавешташког официра митраљеског батаљона Бригаде често се налазио у тешким и критичним ситуацијама. Тако је приликом напада на Госпић 3. маја 1943. године Срђина храброст поново дошла до изражаја. Крећући се за једним од наших тенкова, у нападу на касарну, смртно је рањен. Пренет је у бригадно превијалиште где је ускоро умро.

Владо Мандарић

САВА МАТИЋ

Село Курјак налази се на јужним падинама Крбавског поља. Курјак је међу најкршевитијим и најпасивнијим селима личко-крбавске регије. У њему је рођен, 10. јануара 1921. године Сава, у имућној породици.

Похађао је основну школу у Средњој Гори, јер у Курјаку није било школе. Пешачио је до школе и назад свакодневно око 10 км.

Завршио је велику матуру у Кореници. Придружио се устаницима, али су га неки одговорни људи гледали са подозрењем и неповерењем, јер је једини Курјачанин са завршеном великом матуром, а и због тога што је Савино домаћинство било најбогатије.

Учествовао је у првим данима устанка у заседама на Таванцу, који је удаљен од Савине куће свега двеста до триста метара. Активно учествује, са пушком у руци, и у другим акцијама.

Прва партизанска чета у чији су састав ушли борци из села Средње Горе, Курјака, Комић и Пољице, формирана је 12. јануара 1942. године. Сава је нешто касније дошао у ту чету, која је ушла у састав батаљона Крбава. У њој је остао до последњег дана свог живота.

Батаљон Крбава окупио се, 19. децембра 1942. године, у селу Глогово. Ужурбано се ради, па не може остати тајна да се припрема акција. Одржавају се састанци. У сутон се окупила у вођњаку група скојеваца 3. чете. Међу њима 1е и Сава. Траже се добровољци за бомбашко одељење. Какав би то био скојевац, који не би био добровољац. По повратку са састанка придружили смо се групи бораца која седи око ватре. Сава подстрекава борце да певају. Хоровођа Вујо Кугић из Средње Горе, нешто се устеже. Неће да пева. Погинуо му је брат Дане — шапућу остали борци. Сматрало се кукавички жалити чак и рођеног брата. Тешка срца Вуло започе песму: Ој другови јел вам жао. . . Нажалост песма се обистинила већ сутрадан. Никада се више сви нисмо састали и запевали у том саставу.

Вечерало се по мраку. После вечере није било ни одмора ни спавања. Маршовало се целу ноћ, по киши ношеној хладном буром. Помрчина је. Не види се друг испред себе. Наређена је строга тишина. Пролази се кроз непријатељску територију. Нема ни застанка ни одмора. Осећа се цик зоре. Застали смо. Пред нама се налази узвишење — гола, камена стена и непријатељ. Осуо је по нама ручним бомбама. Подвукли смо се под саме стене па нас бомбе пребацују и још не тр-

пимо губитке. Све ее више раздањује. Туку Италијани из тешких митраљеза, из рејона железничке станице Церје. Залегли смо на брисаном простору. Наносе нам губитке. Четници су нам, користећи маглу, зашли иза леђа и отворили ватру. Командир наређује јуриш. У том јуришу чуле се последње речи делегата Саве и „Напред другови, не дајте се да вас надвладату". Јуриш је успео и заузет је одређени положај. Чује се тихо дозивање Вује Кугића „другови, рањен сам и не могу се извући". Станиша је кренуо, а за њим група бораца. Међу њима су и браћа Дане и Лазо Ђукић (Гецини) из Курјака. Они су изнели мртвог делегата Саву, свог брата од тетке. Ту је поред Саве погинуо и његов комшија Спасе Ђукић (Мандушин). Погинуо је у овој борби и Петар Павлица (Секичин) из Комићског Пољица. Тешко рањен Вујо Кугић из Средње Горе је у болници подлегао ранама, а лакше је рањен Дане Баста (Бишић) из Средње Горе. Сви су били из Савиног вода.

Било је то 20. децембра 1942. године на Вучијем врху изнад села Вучији Дол код Грачаца.

Стево Сарач

ДМИТАР ЊЕГОМИР ПОБРО

Рођен је 1921. године у Вребачком Завођу. Већ као једанаестогодишњи дечак отишао је да служи код Милана Ајдуковића у Плочи. Чувао је стоку и радио у млину. У првој половини 1940. године отишао је у Београд, где је радио као физички радник.

Априлски рат 1941. године затекао га је у Београду. После неколико дана вратио се у свој родни крај. По доласку на госпићку железничку станицу усташе су га ухапсиле и одвеле у затвор, у коме је провео 15 дана. Био је изложен најтежим облицима злостављања и малтретирања. Пуким случајем, пошло му је за руком да се ишчупа из канци усташких кољача.

Знатно пре дизања устанка набавио је пушку и пиштољ, тако да је наоружан дочекао почетак борбе против усташког насиља. Првог дана устанка, 1. августа 1941. године, сврстао се у редове устаника.

Најпре је био борац герилског одреда Врепча, Завођа и Павловца, затим 1. чете 2. батаљона 1. ЛПО Велебит. Формирањем Бригаде, са 2. батаљоном је ушао у њен састав. Био је и борац партизанског одреда Чапајев и батаљона Стојан Матић. Од првог дана ослободилачке борбе истицао се изузетном смелошћу и одлучношћу.

По свом карактеру и понашању Побро се доста разликовао од осталих бораца. Пре свега, често је мењао јединице. Самоиницијативно је оцењивао важност и значај неке борбе које је водила Бригада, и сам се тамо упућивао. Све до његове смрти, ни једна важнија борба Бригаде није прошла без Побре. Да је неко покушао да Побру уклопи у постојеће организационе форме и постојећу формацију и веже га за неку десетину, вод или чету, не би у томе успио. Али, нама у штабу Бригаде то није сметало.

Но, Побро није правио никакве дисциплинске изгреде. За време затишја, војнички се увежбавао и спроводио обуку у јединици у ко-

јој би се затекао, слушао политичке часове и предавања. до највећег степена другарски се односио према борцима и руководиоцима и по-дносио све тегобе партизанског живота. Надимак Побро добио је по томе што је друге тако оловљавао. Борце и друге људе са „побро“, а руководиоце са „побро командире“, „побро комесаре“ и „побро ко-манданте“.

У борби се посебно истицао као бомбаш. По томе је заиста пред-стављао оригиналну и специфичну фигуру нашег рата у Лици. Из-међу осталог, прикупљао је мање неексплодиране авионске бомбе, пре-прављао их и технички припремао да експлодирају када их бацаи на непријатељске бункере. Често је говорио како носи своје „громовете“ које је бацао на непријатељске бункере, без обзира да ли је његов батаљон био у нападу или не. Ради проналажења неексплодираних бомби и граната, Побро је по личким селима, на слободној територи-ји, имао неку своју „организацију“ која му је редовно јављала где се налазе неексплодиране гранате. којима нас је непријатељ гађао.

Ишао је Побро на лице места, вадио те бомбе и гранате из земље, преправљао их за своју употребу.

После оспособљавања тих бомби и граната, Побро их носи у јед-пој торби обешеној на раме. Обично се у торби налазила једна већа или двије мање бомбе или гранате. Оне су били и по неколико кило-грама. Када искрсне нека важнија борба или напад на непријатељско утврђено место, Побро би сам, на своју руку и иницијативу, дошао на то мјесто, без обзира која је јединица води. Прикрао би се и подишао непријатељском положају на блиско одсто^ање, те бадио или котр-љао те тешке бомбе низбрдо ако је терен за то био погодан, или их је убацивао кроз прозор неке утврђене зграде.

Свим борцима Бригаде и код народа у местима у којижа се бри-гада налазила, задржавала или кроз која је пролазила, познат је био лик партизана Побре, онако специфичног, накривљеног од сталног но-шења тешких бомби. Јер, уколико се не би пружила нека повољна прилика за њихову ефикасну употребу, уколико не би било неких важнијих борби него само чарки, Побро би чувао своје „громовете“ за бољу и важнију прилику. И због те своје рационалности знао би их каткада дуго времена носити у торби. Зато је Побро, што се тиче оп-терећења, био сигурно најоптеоћењенији пар^изан у Бригади.

Друга карактеристика Побриног лика — изглед, по коме су га сви с којима се сретао запамтили, јесте ношење некаквог чудноватог мача, доста дугачког, са обе стране наоштреног. Пошто је оштрица мача била од квалитетног челика, Побро се нарочито старао да он буде увијек наоштрен као бритва.

Побро је био осредње корпуленције, кошчате конструкције. Био је врло жив, отпоран и дурашан. Овако наоружан, оптерећен, поши-нут у леђима и нагнут на страну, увек је личио на неког хумористи-чког јунака из прошлости, на неког нашег Дон Кихота. Тај његов ху-мористички лик и изглед, али и јако изражен смисао за хумор и ства-рање веселих расположења и духовитих ситуација, та његова борба против неправди, зла и мрака, начин како је он ту борбу схватио и њој доприносио, озбиљност држања и његов карактер, чинило га је заиста сличним, али и истовремено различитим, од Сервантесовог ви-теза.

Учествовао је у бројним оореним окршајима. У време напада, септембра 1942. године, на радучке четнике, сreo сам Побру у једној уској стази којом је кренуо према утвођеној згради, у којој су се налазили опкољени четници. Поздравили смо се као стари знанци из одреда Чапајев, из 1941. године.

— Куда си наумио тако натоварен? — упитам га, иако сам знао где се упутио.

— Ето, носим ове моје „гровове" друже комесаре. Мало да потпрашим ове ђикане — одговори отресити Побро, погледајући своју торбу.

— А, хоћеш ли ти то моћи учинити, Побро? Тешки су ти твоји „гровови" — примјетих ја осмехујући се.

— Хоћу, хоћу друже комесаре. Не бери ти бригу за то. Запржићу ја њима већ чорбу. Добро зна Побро како се то ради.

Поздрависмо се срдечно. Оде Побро полако, гегајући се, онако накривљен, повијених леђа, према четничком утврђењу.

Нешто касније, Побро се заиста привукао утврђеној згради, заједно са истуреним борбеним одељењима чекао заповест за напад, али и на своју прилику да се шзимакне непријатељу и баци своје бомбе.

Ипак, није Побро истрчавао тек тако, без размишљања и вјештог прикрадања непријатељу. Вјешто је користио конфигурацију земљишта, ноћ, напад и јуриш наших снага, када непријатељ потиснут и притиснут не може нормално да води о свему рачуна. Такве погодне тренутке је знао непогрешиво пронаћи. Тако је и овај пут, у Радучу, искористио свој тренутак и, сам Бог зна како, зафрљачио свој „гром" на четнике. Бомба је заиста одјекнула громовито.

И тако, ишао је Побро од бообе до борбе, све до 4. јула 1942. године. Изгубио је тада живот — од сопствене бомбе.

Милан Баста

ИЛИЈА ОБРАДОВИЋ

Браћу Илију и Васу Обрадовића из Добашнице, ошитина Срб, ратни вихор је усмерио на две супротне стране. Илија је био командир вода у I. чети батаљона Бићо Кесић, а Васо командир вода код четника.

Батаљон Бићо Кесић је 27. октобра 1942. године, из рејона Тормин Гај, преко села Омсица и Губавчевог поља, у касно поподне стигао у Глогово, заселак Грцало. Ту је заустављен. По наређењу команде батаљона, интендант Томо Бркић Жућо издао је задатак свим позадинским органима да се за борце припреми вечера. То је уједно био знак да ћемо се овде мало дуже задржати.

Јединице батаљона по одељењима, водовима и четама распоређене су у засеоку, где су се одмарале и чистиле оружје. Борци су у међусобном разговору коментарисали циљ нашег доласка на овај терен. Закључили смо да се ту нећемо дуго задржати и да нам, вероватно, предстоји нека борбена акција. То се ускоро и остварило.

Ноћ је већ била увелико пала. Вечера је била обављена. Док су борци још вечерали, стигло је наређење из батаљона да се јединице ностроје. Цео батаљон се нашао на окупу. Ту је и командант батаљона Мане Брека. Он издаје заповест четама. Задатак је у основи гласио: у току ноћи 28. октобра, око 04,00 часова, напасти четнике у рејону V. Попина.

До времена поласка на извршење задатка све јединице су отишле на своја већ раније одређена места на одмарање. У другој чети налазио се борац Тривун Гутеша, који је био прочетнички настројен. Он је у току ноћи, пре поласка јединица на извршење задатка, скривено и неопажено, напустио чету и отишао у Попину к четницима.

У одређено време све јединице су кренуле према објектима напада. Тек тада се открива да Тривуна нема у чети. Није се знало куда је нестао. То се сазнало касније. Наша чета је на време стигла на свој полазни положај за напад, где су издати допунски задаци водовима. Потом се развила у стрељачки строј и кренула у напад. Видљивост је била доста слаба. Приближавали смо се четничким положајима, али се на њиховој страни ништа није чуло. Чак смо помишљали да нису напустили положаје. Међутим, пошто су сазнали за наш напад, притајили су се, пустивши нас да им се приближимо на домет ручних бомби.

На тим положајима брано се четнички вод Васе Обрадовића, који је знао да се у нашој чети налази његов брат Илија. Васо је дозивао Илију, погрдно се изражавајући, говорећи му да неће својим водом заузети нападнуте положаје док их Васо буде бранио. Кад су четници истрошили ручне бомбе, онда су из својих заклона на нас бацали каменице. Овог пута нисмо успели извршити задатак, јер нисмо постигли изненађење.

Командир мога вода Илија Обрадовић касније је прекомандован у 1. личку бригаду и погинуо је у четвртот непријатељској офанзиви на Сулешевици у борби са Италијанима. Његов брат Ваоо борио се у четничким јединицама цело време рата, да би у завршним операцијама побегао на запад.

Божо Тојагић

МАРКО ОРЛОВИЋ

Рођен је 1916. године у Плочи. Учио је кројачки занат у Белој Цркви, али због малтретирања и лошег односа газде, прешао је у Вршац. Примео га је кројач, Личанин, Никола Опалић. Марко је био вредан и марљив ученик и завршио је занат 1933. године. Као калфа, остао је да ради код истог мајстора. Због мало посла у Вршцу, Никола је прешао у Београд. Са собом је повео и свог радника Марка Орловића.

Године 1936. отишао је на одслужење војног рока. Као непоуздан војник, премештен је у Билећу и по одслужењу војног рока, вратио се код газде на рад. После 1937. године КПЈ и СКОЈ организују честе штрајкове у којима и Марко редовно¹ учествује. Члан СКОЈ-а постао је 1938. године.

Због своје политичке активности, Марко је постао члан КПЈ у првој половини 1940. године. Режим Краљевине Југославије, у то време, вршио је све веће репресалије над члановима КПЈ, СКОЈ-а и напредним радницима. Нешто због такве ситуације, нешто због носталгије за родним крајем, Марков газда Никола сели се у Лику, на Удбину. Марко је све чешће одлазио кући у своје село. У контактима са мештанима говорио им је о опасности која је све више претила Југославији од напада фашистичких сила, Немачке и Италије. Радом на Удбини упознаје неке чланове КПЈ, повезује се са њима, али за кратко време. Већ у јееен 1940. године позван те у резерву. У фебруару 1941. године, поново је морао ићи у резерву, у састав 5. пешадијског пука, који се налазио у Книну. Ту га је затекла и капитулација Краљевине Југославије. Са својим пуком кренуо је у Босну. Међутим, код Босанског Грахова дошло је до општег расула и предаје сружја. Не желећи да оде у заробљеништво, пешице се вратио, 20. априла 1941. године, у Плочу.

Усташки злочини СУ постајали све интензивнији. Народ је теран на покрштавање. Хапшени су и одвођени угледнији људи из села. У једном налету, за непуна два сата, 31. јула, масакрирано је 98 лица у засеку Г. Плоча. То је био вохунац злочиначке работе усташа. Марко се са окупљеним људима договара шта да се даље ради. Истог дана у село је дошао члан ОК КПХ за Лику Радован Грковић из Средње Горе. Радован налази Марка и остале мештане Плоче и са њима одрађва састанак у Драганића гају. Он их је том приликом упознао

о већ подигнуто устанку у »роу и другим кравеима Југославије. Договорено је да се изнесе све расположиво оружје и да се почне са устанком.

У рано јутро, 1. августа 1941. године, окупило се око 120 Плочана, са око 28 пушака и нешто другог оружја. Док их је већина била наоружана рогљама и сикирама. Радован Грковић, Марко Орловић и други одважнији људи, распоређивали су људе за дочек усташа. Запоседнута је Јусуповача, Међодовача и Кланац. У збегове су послати отреситији младићи. Тог дана поновни напад усташа није успео. Усташе су у повлачењу побиле неколико стаоцих људи и жена и запалили неколико кућа у Горњој Плочи. Неколико дана касније, 5. августа, извршен је напад на усташки стан. Неколико их је побегло, док их је један број убијен у згради која је том приликом запаљена. Плоча је била ослобођена.

Са другим борцима, Марко организује куповину наоружања и ради на организовању чете за одбрану села. У Плочу су дошли други из ОК КПХ за Лику, Радован Грковић, Кнежевић, Перица Клеут и други, као и члан ЦК КПХ Јаков Блажевић. На њихов предлог формирана је прва партијска ћелија у Плочи. За чланове Партије примљени су Мирко Штулић, Никица Поповић и неколико кандидата. За секретара је изабран Марко. У исто време од напреднијих и најактивнијих омладинаца и омладинки формирана је скојевска организација.

Већ у октобру, партијска ћелија у Плочи имала је 5 чланова, више кандидата и око 20 скојеваца.

Уз друге послове Марко те активно оадио на преформирању партизанске чете. За командира Плочанске чете постављен је Мирко Штулић.

Увођењем политичких комесара у чете, Марко Орловић је постао први комесар Плочанске чете. Док се чета налазила у селу, борци су радили на политичким и другим задацима. После формирања Бригаде, Марко и даље остате на дужности политичког комесара 1. чете батаљона Мирко Штулић. Увођењем помоћника комесара, Марко је постављен за помоћника политичког комесара батаљона Мирко Штулић. На овој дужности је остао све до погибије, августа 1944. године.

Вршећи искључиво партијску дужност, Марко показује умешност у новој организационој структури партијске организације у батаљону. Било је веома тешко партијски оадити у условима сталног покоета и борби. Састанци су одржавани у ходу и у време застанка и краћих одмора јединица.

При преласку реке Босне, 28. Јула 1944. године, налазио се са 3. четом, која је обезбеђивала десни бок Бригаде. Поред руководиоца чете и Марко се налазио у првим борбеним редовима. храбрећи борце да истрају, пред јуришима непритеља.

По преласку Спраче, наше јединице су наишле на јаке непријатељске снаге. Обојрани јуриши су били жестоки. У једном од јуриша кроз густу храстову шуму, Марко је смртно рањен. Ту је завршио свој борбени пут.

Миле Маљковић

ДМИТАР ПЕТКОВИЋ

Трећи батаљон Бригаде није успео да пређе реку Босну. Чекао је у шуми. Борци су поседали, дремајући од великог умора, глади и исцрпљености. Само је вод 1. чете, на челу са командиром Гојком Божићем, отишао да извиди да ли су Немци запосели обалу реке. Брзо су се вратили. Шапатом, од борца до борца, преносило се наређење да се батаљон повуче дубље у шуму. Курир Дмистра Петковића, који је спавао, нико није пробудио. Кад се, у зору, пробудио, нашао се сам на стази. Није знао где је батаљон. Мало ниже, код реке, чула се палба митраљеза. Помислио је да је то његов батаљон прелази реку, па да Немци отварају ватру. И одлучио је да се спусти до реке и пута. Наишла је група Немаца. Збуњен, иза неког пања, упитао је ко иде? Уместо одговора испаљен је расхал према њему. Није био погођен. Бацио се позади пруге иза насипа, а затим се поново дочепав стазе и места где је остао у току ноћи. Покушао је да утврди, по траговима којула и коњских копита, куда су кренули његови другови, али није успео. Кренуо је стазом којом су ноћу дошли. Опазио је једну колону Немаца. Легао је. Кад су Немци прошли, на неких тридесетак метара, запутио се у супротном правцу. Први дан провео је на једној коси. Поподне је почела однекуда да туче немачка артиљерија. Тукла је шуме западно од њега и прилично удаљено. По томе је оценио да тамо морају бити неке партизанске јединице. По паду мрака кренуо је у том правцу. Иако је већ за дана изабрао правац кретања, после два сата хода изгубио је оријентацију. Више није знао куда даље да иде. У шуми је преноћио. Кренуо је према врховима планине. Почела је борба по висовима Мањаче. Закључио је да се ту налазе веће партизанске снаге него што је део његовог батаљона. После подне се борба удаљавала, а предвече и сасвим престала. Кренуо је у правцу где се борба водила и поново наишао на Немце. Одлучио је да сачека и сутрашњи дан. Мокар и исцрпљен од умора и глади, у^{та}јући непрегледном шумом, наилазио је повремено на расквашене коре хлеба које су Немци бацали. Појео је неколико и то му је дало мало снаге. Наишао је и на неколико погинулих партизана. Није их препознао, и по томе видео да нису из његовог батаљона. Лутајући бојиштем, наишао је на једног сељака. који је купио опрему. Сељак му је рекао да су партизанске јединице отишле у правцу села Језеро и да су његови сељани узети за водиче, па сигурно и знају где су. Они су му објаснили да су партизане одвели до Језера. Домаћин, који је Дмистра довео из шуме, понудио се да га доведе до Козјака и

покаже му пут до Језера. Сељак је Дмитра довео близу Козјака и рекао да га даље не сме водити од четника. Показао му је куда даље да се креће и како да избегне сусрет са четницима. Ипак, код прве куће на правцу свога пута, опазио је четника и побегао у правцу шуме. Преко неког потока, упутио се у правцу Језера. У сталном страху да опет не налети на четнике, стигао је у село Језеро. Близу прве куће горела је ватра. У њеном одсјају видео је силуету стражара. Није знао чији је стражар. Сачекао је следећи дан уз обалу неке речице, умивајући се што чешће да не би заспао. Тек кад је почело свањивати приметио је десетак партизана. Спуштали су се од куће према речици. Након три дана лутања нашао је своје другове. Већ су га били избрисали из списка живих.

Душан Миљуш

ИЛИЈА ПЕТКОВИЋ — ИЦ

Рођен је у селу Кик 1918. године. За време служења војног рока постао је каплар. Пред излазак из армије унапређен је у чин резервног поднаредника. После капитулације бивше југословенске војске вратио се у Кик. Већ у априлу су усташе упале у село. Злостављали су људе и тражили оружје.

Међутим, Илија се није дао заплашити. Народу је говорио да се у новонасталој ситуацији треба сачувати. Надао се да ће морати доћи до борбе и отпора усташком терору. Дружи се са напредним људима у Кику и Плочи. Бојкотовао је усташки позив српском народу за покрштавање. Говорио је да је то најобичнија обмана и да усташе имају намеру да изврше покољ. Најчешће се дружио са Марком Петковићем Мацолом, Стевом Павлицом, Даном Жегарцем, Илијом Жегарцем и другим. Са њима се договарао што треба урадити да се усташе онемогуће да остваре своје злочиначке планове.

Већ 1. августа 1941. године, причао је да је стигла директива да се иде у оружану борбу. Сви су се одазвали и похрлили на положаје да би сачували село и народ од усташког терора и покоља. Тог дана извршен је и покољ невиног становништва у Горњој Плочи. То је, у великој мери, допринело да се народ Кика и Плоче дигне на устанак. Агитовао је да се износи оружје без обзира какво је. Био је један од оних који се посебно ангажовао у избору и организацији положаја и постављању сеоских стража. Врло успешно је организовао положај за одбрану у Ћурувијиној Дрази. Учествовао је у уништењу усташке посаде у Горњој Плочи. Истакао се у борби, 17. августа 1941. године, вођеној против усташко-домобранских снага у њиховом нападу на Кик и Плочу. Са групом Кикчана учествовао је у борби против Италијана, 5/6. јануара 1942. године, у Горњој Плочи.

Почетком фебруара 1942. године изабран је за командира Кикчког вода. Водио је вод кроз све битке које су касније уследиле. Ипак, за њега као старешину, најтежа је била борба вођена 24. марта 1942. године, на Плочанском кланцу, кад су Италијани, потпомогнути усташама, нападали на нашу слободну територију. Та борба му је тешко пала, јер је изгубио 5 бораца, комшија. Тад су погинули: Пегар Црнобрња делегат вода. Марко Петковић Илијин најбољи друг,

ИСО Илатиша, пикола личина и оцџој Жегарац. Ј ИСО иорша цсј пчи-
ју је остао Васо Личина, који је након 19 дана пронађен и спашен.

Све то није поколебало Илију. И даље је наставио да се бори. Во-
дио је свој вод из победе у победу.

После низа успеха дошло је и до напада на Житњак код Сми-
љана, у јуну 1942. године. Вођена је борба прса у прса са усташама.
У тој борби је погинуо.

Непосредно пред погибију, примљен је у Партију, што му је била
животна жеља.

Јово Жегарац Николин

ЈОВО РАДАКОВИЋ

Рођен је 1915. године у Могорићу. Потиче из нешто имућније селске породице. Основну школу је завршио у родном селу. Кад је мало стасао, постао је члан Сокола.

Капитулација Југославије затекла га је у Панчеву. У другој половини маја стигао је кући, у родни Могорић.

У припремама за устанак, повезао се са руководством и смело извршавао задатке. Нарочито се истицао у раду са омладином и младим људима који су се вратили из бивше тугословенске војске. На почетку устанка биран је у руководство, а касније кад је формиран 1. батаљон 1. ЛПО Велебит, постављен је на рад V штабу батаљона. Обављао је послове оперативног официра и врло успешно координирао дејства партизанских чета.

Јула 1942. године постао је оперативни официр батаљона Мирко Штулић. На тој дужности се истицао V борбама у западној Лици, око Босанског Грахова, а нарочито, почетком четврте непријатељске офанзиве, на Плочанском кланцу и на Сулешевици. Почетком фебруара 1943. године, после погибије команданта батаљона Ђуке Сладића Црног, постао је командант батаљона. Под његовом командом батаљон је постигао изванредне успехе. У јеку најтежих борби у четвртој офанзиви, кад су Италијани продрли до Удбине, Јово Радаковић се својим батаљоном бацајује у непријатељску позадину и упада у Ловинац, где уништава складишта и магацине, развлачи снаге непријатеља и чини га несигурним свугде и на сваком месту. У тој акцији једна група бораца није на време обавештена да се повуче. Кад је за то дознао, Јово је наредио једног чети да помогне тој групи у извлачењу. „Ми не смемо оставити ни мртвог борца на бојном пољу, а камоли живе другове да падну у руке непријатељу. ма каква ситуација била”.

Почетком марта 1943. године, непријатељ заузима Плочу, Могорић и Вребац. Јово извлачи свој батаљон на бок непријатеља и прелази у противнапад. У доњем Могорићу, на речици Плочица, наноси тешке губитке Италијанима и усташама. На челу батаљона, у јуришу, враћа активирану ручну бомбу, коју те Италијан бацио на њега.

Батаљон Мирко Штулић, под командом Јове Радаковића, постигао је значајне успехе у борбама за ослобођење Гацке долине. Почетком маја 1943. године, батаљон долази до Брушана. Ту је Јово пре-

дао команду над батаљоном мшшшу чанковићу, а он је отишао за оперативног официра у Бригаду.

Априла 1944. године, постављен је за команданта батаљона Бићс Кесић. У време ваздушног десанта на Дрвар са батаљоном се тукас без предаха.

Његова храброст и командантске особине нарочито су дошле дс изражаја у борбама око Ливна, Дувна, Шујице, на реци Босни, Зелен-гори, Дурмитору и по преласку преко оеке Таре.

Увек је био пример батаљону у упорности, храбрости и издржљивости, све док није из непријатељског митраљеза тешко рањен Ј обе ноге. Његови борци су га извукли, превили и евакуисали на помоћни аеродром у Чајетину. Истог дана, као тежак рањеник, пребачен је у Италију на лечење. Међутим, ране су биле таквог карактера да их Јовин исцрпљени организам није могао савладати. Након не колико дана умро је у болници у Италији.

Ђуро Ђаковић

МАНЕ РАДАКОВИЋ МАЊИЦА

Први дани августа 1941. године, лијеви и сунчани. Допиру вијести да је у Србу подигнут устанак. Осјећа се неко ишчекивање и неизвјесност. Пред подне долази у Могорић човек на коњу и јавља: „Дошло је пуно усташа, плева и мраш, кољу, убијају, пале, нико жив у Плочи неће остати. Ајте браћо, помагајте колико можете". Вијест се у селу брзо пронела. Из сваког засеока, из сваке куће, долазе људи, а највише младићи од седамнаест до двадесет година, са вилама, рогуљама, сјекирама, кубурама, шуцевима, а нашло се и 6 војничких и 6 ловачких пушака. Крећу у помоћ браћи у Плочу. Већ тога првог дана устанка, један од најодлучнијих и најхрабријих из горњег краја села био је Мањица. Сачувао је пушку поражене војске. Међу првима је кренуо у Плочу. Од раније познат као одличан ловац и стрелац, а један од старијих по годинама, уливао је велико повјерење, па су га изабрали за старјешину.

Стигли су у Плочу, посјели Јусуповачу и отпочели борбу, у којој је још једанпут потврђена стара изрека: „Храбре и срећа прати". Иако је непријатељ био несразмеоно лахи — око 500 усташа и домова — према 200—300 слабо наоружаних устаника — претрпио је озбиљан пораз. Између осталог, на бојном пољу остало је 6 непријатељских војника, а заплијењено 1е 6 пушака са неколико стотина метака.

Долазе борбе на Медку, паљење усташког стана, Подлопачи, личној пружи, а Мањица, као командир одјељења, увек је међу најхрабријима. После смрти његовог брата Ђуре, који је као командир вода погинуо јануара 1942. године у опсади Коренице, Мањица постаје командир вода. У свим борбама које су вођене у току зиме он се истиче као веома одговоран, савестан, праведан, строг и храјЗар старијешина. Један од најлепших примера за ово је позната борба на Могорићу.

Почела је око 8 сати. Мањичин вод је на лијевом крилу нашег борбеног поретка. Непријатељ је сручио страховиту ватру на школу и цркву. Црква је запаљена првим гранатама. Осјећамо по снажној ватри минобацача да се води тешка борба код нашег десног сусједа, еа којим је прекинута веза. Немамо везе ни са командом чете. Настао је прави пакао. Не чује се ни дозивање најближих сабораца. Само експлозије граната, мина, штектање митраљеза. У таквој ситуацији човјек се осјећа усамљен и изгубљен. Погледам десно. Никола Илић, наш курир, даје знак и да дођем до њега. Одем и видим, вод је

иза стијене. Скупили смо се по наређењу командира Мањице. Објашњава нам ситуацију. „Наш вод је, изгледа, према интензитету ватре, у тешком положају. Тешки митраљез који нас је подржавао са оближњег узвишења више не дејствује. Прети опасност да се Италијани пробију у село, да нам спале куће ии побију чељад. Једини излаз је да их ударимо у бок. Што ви другови мислите о овоме?" „Слажемо се" — одговорисмо у један глас. Крећемо у јуриш. Опет нас је срећа пратила, јер у исто вријеме је прешла у противнапад и јуришна чета, а непосредно испред нашег вода^ погинуо је један виши италијански официр, што је изазвало пометњу код непријатеља. Општи противнапад је донео успех. Непријатељски напад је разбијен уз велике губитке.

Нижу се борбе око пруге, Медка, Радуча, Билаја, Рибника, Оштре, Смиљана, Пазаришта, Босанског Грахова. .. Мањица и његов вод су увијек међу најбољима.

Почиње и IV непријатељска офанзива. Мањица је постао командир 2. чете у батаљону Велебит. Бригада води тешке борбе на Плочанском кланцу. Трпимо тешке губитке, а нарочито у командном кадру, јер су наши командири и комесари или у стрељачком строју или испред строја.

Друга чета батаљона Велебит изгубила је храброг командира Никицу Радмановића из Острвице. Трећу ноћ Мањица води на јуриш и бива тешко рањен. Одлази од болнице до болнице и најзад се прикључује Централној болници. Повлачи се са њом до Неретве. Већ је био мало прездравио и са још двојицом другова вратио се у Лику у своју бригаду. Пошто још увјек није био потпуно оздравио, одлази на терен и ради у партијском руководству и органима власти. После оздрављења, одлази за командира чете, у батаљон Личког партизанског одреда, која је углавном била састављена од реконвалесцената 3. бригаде. Поново је рањен почетком 1944. године и дефинитивно напушта борбене јединице и са успијехом ради у позадини.

Колонизиран је 1945. године у Пригревицу, где је умро 1984. године.

Војислав Радаковић

ДАНЕ РАДМАНОВИЋ

Рођен је 1914. године у Горњим Барлетима код Госпића. Потиче из нешто боље стојеће породице Јована Радмановића, који је имао укупно осморо деце. До другог светског рата Дане се бавио земљорадњом. Као здрав и кршан момак, одслужио је војни рок од 1934. до 1936. године. Непосредно пред напад на Југославију позван је у резерву. Капитулација бивше југословенске војске затекла га је у Оточцу, где су га заробили Италијани. Не желећи да постане роб, у погодном моменту, искочио је из камиона и вратио се кући.

Успостављањем усташке власти у Независној држави Хрватској, на време је оценио опасност која прети српском народу у тој новој држави. Да не би пао усташама у руке, избегавао је са њима сваки сусрет.

У предустаничким данима, јуна и јула 1941. године, са браћом Јовом и Николом, окупљао је своје мештане у планини и са њима правио планове како да се народ што успешније супротстави усташком терору. Посебно се ангажовао на стварању евиденције расположивог наоружања, које се још налазило код појединих мештана, а које усташе нису успеле одузети.

У време дизања устанка, првих дана августа 1941. године, Дане се ни једног тренутка није двоумио. На челу својих Барлећана, одлучно је стао у одбрану народа и његове имовине. Поред храбрости и вештине сналажења у борби, красиле су га и друге позитивне особине као што су: смисао за шалу, другарство и присан однос са људима. Све те његове особине позитивно су се одражавале на борце којим је командовао и јачање борбеног морала своје јединице.

Од октобра до краја децембра 1941. године, људи из личких устаничких села одлазили су у северну Далмацију, ради куповине оружја и муниције. И ту је Дане био веома активан. Организовао је сво-

је мештани да дају стоку и одређене количине прехрамбених намирница за куповину пушака, пушкомитраљеза, ручних бомби и муниције. И сам је са групом Барлећана ишао у куповину наоружања.

Заједно са осталим борцима и старешинама 2. батаљона 1. ЛПО Велебит, 24. октобра 1941. године, положио је под вребачком Стражбеницом партизанску заклетву. Тад се обавезао да ће се одлучно борити против окупатора и домаћих издајника. До краја живота остао је веран речима које је том приликом свечано изрекао.

Као храбар и одважан борац, Дане Радмановић се доста брзо развијао као војни старешина. Већ у првим борбама са усташама, августа 1941. године, предводио је своје Барлећане. Потом је био командир вода и чете у 2. батаљону 1. ЛПО Велебит. Формирањем Бригаде, одређен је за интенданта 1. батаљона. На тој дужности налазио се готово две године.

По доласку Бригаде на Сремски фронт, постављен је за командира 3. чете батаљона Велебит. Као искусан ратник, Дане је успешно водио своје борце кроз бројне борбене окршаје сремским и славонским равницама.

Једна од његових битних особина била је брига за борце. Са њима је био врло близак и имао другарски однос. Свакодневно је борцима указивао на грешке, које су неки од њих правили у борби. Млађе и неискусније очински је упућивао и саветовао како да се крећу у нападу и како треба да поступају у другим борбеним ситуацијама. Врло тешко је подносио губитак сваког свог борца.

Подједнако храбро и неустрашиво је јуришао на усташе у Барлетима, Подлопачи, Широком Кули, Рибнику, Личком Новом, Брушанима, Билају, Госпићу, на Италијане на Љубову, четнике и Италијане у Радучу. Медку, Грачацу, Великој Попини и Брувну. У свим борбама била му је главна преокупација да се налази тамо где је најтеже и најопасније.

Успешно је Дане пребродило многе препреке, на које је наилазило од 1941. године, до пред сам завршетак рата. Погинуо је 5. маја 1945. године у нападу на Немце и усташе у Чазми. Погинуо је на домаку слободе за коју се пожртвовано и јуначки борио пуне четири године.

Богдан Басарић

МОМИР РАКИЋ

Одрастао тегобним сељачким животом, у селу Руиштима, које се, онако узано, усекло у сурову Личку врлет. Осећао је да припада људима који тако пркосно стадоше пред окупатора и домаће издајнике. Ишао је са друговима из окршаја у окршај. Због храбрости поставише га за десетара. Али, Партију му не помињу. Трудио се да његови борци испуне сваки задатак. Другови из Партије као да све то не виде. Мислио је Момир, понекад и забринuto, шта ли то другови намеравају са њим.

Време је пролазило. И друга, ратна 1942. година, се примицала крају. НОБ се све више разгоревала. Батаљон Бићо Кесић ишао је из акције у акцију. Децембра месеца, кренуше да ликвидирају непријатељско упориште у Ловинцу и околним положајима. Бићиновци добише задатак да ликвидирају непријатељске предстраже у селу Ричицама, а потом, како је гласило наређење, затворе правац Грачац — Ловинац.

Без већег отпора, уз проређену пуцњаву, скривени густом маглом, побегоше усташе према Ловинцу.

Нови дан се рађао тромо, пун влаге. Испред села у јаругама и камењару, обраслим ретким и закржљалим жбуњем, Момирова чета је заузела положај. Неиспавани и уморни борци су се тромо и безвољно спуштали на влажну земљу. Већ је увелико оданило, кад пролетеше прве гранате, отуд, од Штикаде. Прелетале су преко чете и засипале село.

Убрзо се чуло зујање мотора, које се начас губило, а онда се чуло још јаче и ближе.

Двадесетак италијанских камиона, у пратњи два тенка, крећу се према нашим положајима — гласио је извештај водника првог вода, који је био истурен. Бректање машина чуло се све ближе. Земља је под борцима подрхтавала. Иза прве окуке указаше се тенкови.

Чета отвори ватру. Тенкови застадоше и рафалима из митраље за почеше штитити Италијане, који су искакали из камиона и прихватили борбу.

На левом крилу, на педесетак метара испред положаја чете, усецала се дубока и узана јаруга. Командир оцени да би се управо том вододерином непријатељ могао привући положају чете и бочном ва-

тром угрозите њено крило. Требало јг послати посматрача који ће на време јавити приближавање непријатеља. Избор, и овом приликом, паде на десетара Момира.

„Он ће то добро обавити, сналажљив је и храбар" рече комесар.

Командир на брзину издаде Момиоу кратка упутства и он се у кратким скоковима, од заклона до заклона, упути на нови положај. Залеже иза стене, одкуд има преглед читаве јаруге.

Понека зелена униформа би провиоила и Италијан би стругнуо у заклон.

Припуцкавање је трајало до првог сумоака, а онда командир даде знак Момиру да се врати. Ватра као да је јењавала. Тенкови се нису усуђивали да крену даље.

Кроз сумрак, тамо даље, иза италијанских положаја, назирала се дуга колона која се провлачила према десном крилу чете.

„Спремају нам нешто" промрља комесар ^Него Илија, ја ћу узети Момирову десетину и пребацићу се тамо испред њих". Командир се без речи сложи.

Кроз све гушћи мрак, пробијала се Момирова десетина. Заобилазили су у широком луку и примицали се тихо и опрезно. Прегазили су поток и залегли иза камењара, на правцу наиласка италијанске колоне. Чу се звекет оружја и рзање коња. Италијани су се приближавали.

Из мрака, пред десетину, изби чело колоне. Десетина их засу ватром. На комесареву команду десетина се подиже и, на челу са Момиром, устреми се на колону- Изненађени. Италијани нагоше у бекство. Борци су газили преко разбацаног оружја и опреме и гонили чх док и последњи Италијан не шмугну у мрак.

„Друже комесаре, овде лутају неке мазге" — рапортира Момир.

„Ухватите их и покупите сву опрему" — одговори комесар.

Доведоше три мазге натоварене теретом прекривеним церадама.

„Шта нам носе?" нашали се комесар.

„Топ друже комесаре. Прави правцати топ. А на оној трећој су гранате".

„Браво Момир!"

Када су дошли до чете, секретар партијске организације приђе Момиру, честита му.

„Ти си данас положио испит и доказао да си заслужио да будеш члан Партије. На првом састанку ћеш бити примљен у њене редове".

И тако се Момиру испунише дуге жеље и надања.

Много је још пута до краја рата Момир полагао, и са успехом положио испит.

Славко Глумац

СЛАВОЉУБ СТЕВИЋ

Почетком марта 1945. године, батаљон Велебит држао је положај на Сремском фронту, испред села Илинци. За време затишја било је пракса да поједине јединице у току ноћи врше насилно извиђање непријатељских положаја. Мањи извиђачки састави убацивани су у непријатељску позадину ради хватања појединих војника (живог језика), напада на командна места и кидање телефонских веза.

Један од таквих напада извршен је ноћу 4/5. марта 1945. године. У близини положаја батаљона налазио се један салаш на коме је било неколико мањих објеката. Део борбеног поретка 1. чете налазио се у рејону салаша.

Док су наши делови изводили препад на непријатељске подстраже, Немци из свега расположивог наоружања тукли су по положају 1. батаљона. Минобацачке мине и артиљеријске гранате засипале су наш борбени поредак. Међутим, због слабе видљивости непријатељска минобацачка и артиљеријска ватра није била прецизна. Доста граната и мина падало је испред и иза положаја 1. чете. Неколико их је пало и на сам салаш. Једна граната је ударила у кош пун кукуруза и разнела га на све стране. Друга је пала позади бунара, где је експлодирала. У непосредној близини експлозије налазио Славољуб Стевић борац 1. чете, родом из Старог Трстеника. Погодило га је теданест гелера.

Указана му је прва помоћ, а потом је упућен у бригадну амбуланту. После оздрављења вратио се у своју чету, са којом је учествовао у борбама до коначног завршетка рата.

Богдан Петровић

МИЛИЦА СУША — ЗОРИЦА

Милица Суша — Зорица потиче из револуционарне радничке породице. Рођена је у Штикади, у непосредној близини Грачаца. Миличин отац је сву своју децу васпитавао у напредном духу. То је било одлучујућег значаја за њихову оријентацију у бурним временима другог светског рата. Од првих дана устанка, цела Миличина породица активно се укључила у НОП. Из њезине куће било је пет активних бораца — три брата и две сестре. Једна сестра и оба родитеља радили су на терену за НОБ.

Као млада девојка, Милица је 1941. године ступила у сеоску омладинску организацију. Пошто се истакла у раду на извршавању задатка, брзо је примљена и у СКОЈ. Активност омладинске и скојевске организације у њеном селу била је скопчана са много опасности, јер се Штикада налазила у непосредној близини италијанско-четничког гарнизона Грачац. Милицу су заједно са оцем ухватили и малтретирали четници у Грачацу. То је убрзало њену одлуку да што пре ступи у партизане. Крајем 1942. године, дошла је у пратећу чету Бригаде.

Оспособљена је за четну болничарку. У свим борбама у којима је учествовала, Милица је испољавала храброст и хуманост, пружајући несебичну помоћ рањеним друговима и другарицама. У том хуманом раду њен живот је често био изложен великим опасностима.

Међутим, кад је била тешко рањена, почетком јануара 1944. године, њој није на време пружена помоћ. Наиме, тог дана Бригада је водила тешку борбу против Немаца, кош су се кретали од Гламоча према Мркоњић Граду. Пред налетом непријатеља. 3. батаљон је био присиљен да се повуче на погодније положаје.

Приликом повлачења Милица је тешко рањена у обе ноге, од парчади топовске гранате. Непокретна и сва у крви остала је да лежи у снегу. Сваког момента очекивала је долазак Немаца.

Међутим, појавио се човек са брадом. Схватила је да је то четник. Пришао је до рањене Милице и почео да скида пушку, бомбу, муницију, блузу, опасач и болничку торбу. Није је мучио. Оставио је рањену да лежи у снегу. У чети су мислили да је погинула.

Тек кад се смркло, Милица је одлучила да дозивањем тражи помоћ. Чувши њен глас, борци су дошли до ње и изнели је.

Спасила је младост и јака воља за животом.

Илија Радаковић

ВЛАДО ТОМАШ

Рођен је 1919. године у Павловцу, где је похађао и основну школу. Као шеснаестогодишњи младић определио се за војни позив. У времену од 1935. до 1939. године, завршио је морнаричку подофицирску школу. Након краткотрајног априлског рата 1941. године и капитулације бивше југословенске војске, вратио се у Павловац. У време усташког терора избегавао је сусрете са њима, не дозволивши да им падне у руке.

Активно се укључио у припреме устанка на подручју Врепца, Завођа и Павловца. Као активни подофицир, одређен је за командира једне од борбених устаничких група. Већ у првим оружаним сукобима са усташама, исказао је изванредну храброст и сталоженост.

Својом непосредношћу у комуницирању са људима врло брзо је стицао њихове симпатије и поверење. Владино хладнокрвно понашање и разборитост, па и у најделикатнијим ситуацијама, у којима се често налазило, врло позитивно су се одражавали на остале борце са којима се борио и чији је био старешина. Личним примером је снажно утицао на јачање храбрости и самопоуздања својих сабораца. Због таквих особина и први пушкомитраљез, који је набављен августа 1941. године, додељен је Влади Томашу, као једном од најхрабријих и најискуснијих бораца.

Ради испољене храбрости и војног образовања брзо му је растао углед међу борцима. После неколико борби постао је командир вода. У великој борби са Италијанима, вођеној 23. и 24. јануара 1942. године, на Љубову, Вlado Томаш се налазио на дужности командира противтенковске групе. У тој борби су заробљени и први тенкови на територији Хрватске, за што велика заслуга припада Влади и његовим бомбашима. Убрзо затим постао је командир чете, да би крајем 1942. године био именован за команданта митраљеског батаљона Бригаде.

Последња Владаина битка била је кобна за њега. Гонећи Италијане из Оточца према Сењу, априла 1943. године, стигао је са својим митраљесцима на Швицко брдо. У стојећем ставу, кроз доглед, посматрао је непријатељске колоне у повлачењу кроз Компоље. На том месту и у таквом положају покосио га митраљески рафал. На тај начин из строја Бригаде нестао је неустрашиви јунак и храбри командант митраљеског батаљона.

Као знак захвалности и сећања на тог храброг борца и истакнутог војног руководиоца, мештани Павловца су његово име дали основној школи у свом селу.

Сава Тодорић

ИЛИЈА ТРКУЉА

Напад Немачке на Југославију затекао га је у војсци, у Марибору. После капитулације његове јединице, пешке се упутио у родни крај.

Првог дана оружане борбе у Кику, сврстао се у устаничке редове. Добровољно се јавио на положај за одбрану села од усташког напада са правца Ловинца. Већ у првим борбеним окршајима дошла је до изражаја Илијина храброст и одважност. Учествовао је у свим борбеним акцијама бораца Кика и Плоче, од ^дизања устанка, до формирања већих јединица.

Заједно са братом Стевом купио те војничку пушку, коју је углавном он носио. Учествовао је у нападу на италијанску колону у Плочи, која се, 5. јануара 1942. године, покушала пробити преко Плочанског кланца за Удбину. У тој борби заробио је италијанску пушку са већом количином муниције и ручних бомби. Од формирања Кикчког вода налазио се у његовом саставу. У свакој борбеној акцији, где је требало бомбама решавати задатак, Илија се добровољно јављао. Нарочито се истакао у борби против Италитана у Плочанском кланцу 24. марта 1942. године. То исто је поновио и приликом напада на четнике и Италијане у Медку, 1. ма^а 1942. године. Тада добија надимак „Ударник“.

Током борбе, Илија се најчешће дружио са Даном Ђатовићем и Ђуром Жегарцем. Где год је било најтеже, они су први ишли да бомбама прокрче пролаз. Због бомбашких подвига остали су у сећању бораца батаљона Мирко Штулић, као незаборавна тројка бомбаша.

За време четврте непријатељске о^љанзиве, нарочито у ноћним јуришима, Илија се истицао својом храброшћу и сналажљивошћу. Једне ноћи, јануара 1943. године, 3. чета батаљона Мирко Штулић је нападала коту Међедача, на којот се налазила утврђена усташка јединица. Својим бомбама, Илија је засуо непријатељске положаје. Не чекајући наређење, самоиницијативно је узвикнуо „јуриш“. Међу усташама је настао метеж и за кратко време Међедача је заузета.

Илијина војничка торбица увек је била пуна ручних бомби.

Није желео да се прихвати неке војничке или политичке дужности у јединици. Више је волео да буде слободан, бомбаш.

После капитулације Италије, из 6. личке дивизије требало је упутити један број истакнутијих бораца у Истру, у новоформиране је-

динице. Из Кикчког вода, у Истру су упућени Ђуро Жегарац, Миле Личина, Дане Гњатовић и Илија Тркуља.

Илија је постављен за командира чете у једној од новоформираних јединица. Али, након краћег времена на Истру се стручила јака немачка офанзива. У тешкој и неравноправној борби, у близини Уч-ке, смртно је погођен и командир Илија. Скочио је на један тенк и уншпtio га. Али, је из другог тенка био погођен.

Јово Жегарац Николин

СТЕВО ЋУРЧИЋ И ПЕТАР ЦРНОКРАК

У нападу на усташко упориште у Рибнику, који је Бригада извела 3. октобра 1942. године, погинуло је неколико бораца. Међу погинулима налазили су се Стево Ћурчић и Петар Црнокоак, борци из Врепца. Још од ране младости њих двојица су били нераздвојни другови.

Кад је, 1. августа 1941. године, дигнут устанак у Врепцу, против усташа и њихове тираније, Стево и Петар нису се колебали. Сврстали су се у редове бораца НОП. Већ од првих борби, које су вођене са усташама. Италијанима и четницима, истакли су се као неустрашиви борци, бомбаши и пушкомитраљесци. Због своје храбрости и јунаштва постали су популарни, не само међу борцима него и међу народом њиховог родног Врепца и ближе околине.

Како је на почетку устанка било врло мало оружја, а прилив добровољаца био све већи, највећи број их је био наоружан разним пољопривредним алаткама и металним поедметима. У таквој ситуацији су се налазили и Стево и Пет^р. Њима није сметало што немају правог оружја. Увек су се налазили у првим борбеним р^шдовит^а. Због своје храбрости и јунаштва, имали су предност при додели првих заробљених пушака и пушкомитраљеза. Тако је и један од првих пушкомитраљеза „брно“, који је ушао у наоружање 1. чете 2. батаљона 1. ЛПО Велебит, додељен управо Стеви Ћурчићу и Петру Црнокраку. Од „брна“ се нису раздвајали до краја живота.

Као пушкомитраљесци постали су још популарнији међу својим друговима. Због тога су и добили надимак „Чилци“. У стварИЈ не зна се тачно због чега су Петар и Стево добили такав надимак. Али, највероватније је то било кад су добили пушкомитраљез, новембра 1941. године. Наиме, обојица су били крупни, стасити, високи. Народ је за такве момке знао рећи да су чили, па је највероватније отуд и надимак „Чиле“. Како су обојица носили исти надимак, да би се лакше по нечем разликовали борци су им одредили нумерацију. Тако је Стево постао „Чиле-1“, а Петар „Чиле-2“.

За време вођења борбе код њих двојице није било строге поделе у том смислу ко ће бити нишанција, а ко помоћник. Они су те улоге мењали на другарској бази и према тренутном расположењу. Дејство њиховог пушкомитраљеза у стрељачком строју, при јуришу или повлачењу, уливао је сигурност, снагу и поуздање осталим борцима. Јер, били су сигурни, да их њихови „Чилци“ неће изневерити. Од много-

бројних борбених акција, у којим су учествовали током 1941. и 1942. године, посебно треба истаћи одбијање усташких напада на Вребац, нападе на непријатељска упоришта у Кореници, Подлопачи, Широј Кули, Личком Новом. У нападу на Лички Нови, 14. јула 1942. године, 2. батаљон одреда Велебит претрпио је осетне губитке. Међу погинулим борцима, налазио се и Стевин млађи брат Миле. Погибију брата Стево је тешко подносио, јер га је неизмерно волео. Од тог момента, заједно са Петром и осталим борцима, још смелије и храбрије је улазио у борбе и јурише на непријатеља. У жалости за братом, стално је носио црни флор на реверу војничке блузе, ког није скидао до погибије.

Кад је формирана 9. бригада НОВХ (3. личка бригада), 9. септембра 1942. године, Чиле-1 и Чиле-2 поносно су корачали на челу своје 1. чете 1. батаљона Велебит. Поносни су били и сви остали борци што су у својој средини имали тако храбре, неустрашиве и кршне пушкомитраљесце. Своју храброст су испољавали и у 3. личкој бригади. Једну од првих борби 3. бригада је водила 25/26. септембра 1942. године, са четницима у Радучу. За време те борбе, батаљон Велебит држао је положај према Медку, Папучи и Крушковцу, са задатком да не дозволи четницима и Италијанима продор према Радучу. Мада је непријатељ био далеко бројнији и неупоредиво боље наоружан, није успео пробити одбрану батаљона. Сви борци су у тој борби испољили потребну храброст и одлучност. Као и безброј пута раније, и у овој борби су се истакли Чиле-1 и Чиле-2, који су својим пушкомитраљезом сејали убитачну ватру по непријатељу.

Десетак дана након борбе у Радучу, 3. октобра 1942. године, Бригада је извршила напад на усташко упориште у Рибнику. Прва чета батаљона Велебит добила је задатак да се неприметно, у току ноћи, убаци у сам центар насеља и прва отпочне борбу, ради ликвидације усташке посаде у школи, цркви, жандармеријској станици и поповој кући. Око тих објеката усташе су имале ископане ровове и ојачане заклоне. На прозорима неких од ових објеката биле су изграђене пушкарнице.

Користећи ноћ и измаглицу, по утврђеном плану, чета је успела да се убаци у центар Рибника. Док смо пузали ка цркви и другим зградама које је требало напасти, узнемирили су се сеоски пси- што је усташама било симптоматично и сумњиво. Кад смо се приближавали рибничкој школи, пред њом се налазила група усташа. Један од њих је рекао: „Јуре, чујеш ли овај лавез паса. Неко има у селу“. Јуре је нешто опсовао и испалио један метак у вис. У том моменту Никица Саватовић, један од најхрабријих бораца, бацио је бомбу међу усташе. Тад је и отпочела жестока борба. Усташе и жандари су се упорно бранили. Из поповог стана и жандармеријске станице тукла је убитачна ватра. Сваки метар простора био је тучен јаком митраљеском и пушчаном ватром. Главни тзгавац удара 1. чете био је понов стан и жандармеријска станица. Као и у свим ранијим борбама, У првим редовима чете налазили су се Петар и Стево, са својим пушкомитраљезом. Док је чета стезала обруч око утврђених усташких утврђења и док су праштале бомбе, штектали митраљеи и ређали се јуриши, зачуло се запомагање. Био је то Стевин глас. Тражио је помоћ, јер је био тешко рањен. Извукли смо га и унели у цркву, да му

пружимо помоћ. Међутим, рана је била врло тешка. Престало је да куца срце драгог нам друга Стеве Ђурчића. Док смо Стеву извлачили са положаја, нисмо ни слутили да је погинуо и Петар. Заправо, притиком јуриша на жандармеријску станицу, један од њих двојице, покушао је да убаци бомбу кроз прозор пушкарнице на прозору. Али, бомба се одбила и повратила међу њих. Петар је на месту погинуо, а Стево смртно рањен.

Тако је 1. чета изгубила своја два добра и храбра борца. Њихову судбину као да је унапред најављивала песма коју су често певали, како на маршу, тако и у борби. Њени почетни стихови су:

Док се сунце са истока креће

Чиле Чилу оставити неће.

Дане Поповић

МИЛОШ ЋУРУВИЈА

Милош Ћурувија је дошао за команданта батаљона Крбава почетком априла 1945. године. Пре тога био је један од најбољих командира чета у батаљону Мирко Штулић. Врло брзо се снашао у новој средини и на новој дужности. Непознати борац је после успешних борби, у којима је Ћурувија командовао батаљоном, написао у бригадном листу да је капетан Ћурувија не само командант већ и ИДОЛ КРБАВАША. Исти борац, поред осталог, пише како је командант хладнокрван у борби, па наводи пример, како га је неко обавестио, по ослобођењу Врбање, 7. априла 1945. године, да Немци врше противнапад са две дивизије, а он је одговорио: „Па шта, и ми смо батаљон. . .”

Командант Ћурувија те због своје храбрости и одлучности у борбама уживао неограничено поверење својих бораца. Прекаљен и искусни борац и старешина Бригаде, учествујући у свим борбама које је она водила по Лици, Босни и Србији, успешно је преносио своја ратничка искуства на млађе борце и старешине. Припадници батаљона су се поносили својим командантом, исто тако као што се и он поносио са својим Крбавашима. То узајамно поверење Ћурувија је обилато користио у подизању борбеног морала, развијању масовне храбрости, ратног другарства и борбеног оспособљавања јединица и батаљона у целини.

Обилазећи, рецимо, борбени положај у рејону села Киндрево, половином априла 1945. године, на прилазима Славонском Броду, наишао је на погинулог митраљесца, узео митоаљез у намери да отвори ватру на Немце. У том моменту је експлодирала нагазна мина, која му је разнела ногу. Иако тешко рањен, опет је био наприсебнији. Он је у лежећем положају командовао: „Напред Крбаваше”, а потом позвао болничарку да му пружи прву помоћ. Батаљонска болничарка Мица Бањеглав брзо је интервенисала, зауставила крварење и завила рану, те уз помоћ другова, ставила рањеника на носила, а потом у кола и отпремила га у бригадно превижалиште.

Вест о тешком рањавању команданта батаљона брзо се пронела. Борци су коментарисали: „Осветићемо ми њега”. Храбро држање тешко рањеног Ћурувије дуго се поспричавало, не само међу борцима батаљона Крбаве, већ и целе Бригаде. Ратни другови Милоша Ћурувије и дан данас се сећају његове храбрости, а посебно његовог јуначког држања приликом рањавања.

Ампутирана му је нога, због чега је морао напустити армију. Вратио се у своје родно село Плочу. Посветио се својој породици и земљорадњи чиме се бавио и пре рата.

Илија Радаковић

ЋУРО УГАРАК ЦОГО

Родио се у селу Вребац 15. маја 1920. године, као прво дијете сиромашних земљорадника Јована и Марије Угарак. Као најстаријем, а уз то и мушком дјетету, било је предодређено да већ и у дјетињим годинама, као основношколац, буде родитељски ослонац у свим тешким пословима. По завршетку основне школе морао је радити све послове одраслог човјека, често замењујући оца, који се бавио изградњом сеоских кућа дрвењара. Трајало је тако све до 1937. године, када је морао да се помјера. Опстанка на малом посједу није било за све, а за замјену, стасали су млађи од њега. Није имао великог избора: или у шегрте или на било какав други посао.

Преко познаника, постаје помоћни радник у београдском хотелу „Империјал“. Након годину дана рада конкурисао је, и био примљен, у пјешадијску подофицирску школу, коју завршава са врло добрим успјехом и стијече чин поднаредника. Распоређен је у београдски гарнизон. Уочи априлског рата унапређен је у чин пјешадијског наредника.

Ропство је избјегао на лукав начин. Код постројавања и разврставања на Хрвате и Србе, определио се међу Хрвате, при чему му је помогло презиме. Вратио се у свој родни Вребац, где су усташе већ биле успоставиле своју власт.

Скривао се, јер су усташе тражиле активне припаднике бивше југословенске војске и дијелио суцбину своих сусељана све до устаничких дана. У припреми устанка скојевска организација уврстила га је међу оне којима се та припрема могла повијерити.

У првим окршајима са усташама, испољио је храброст и одважност. У прољеће 1942. године примљен је у чланство КПЈ, а истовремено је постао командир вода у 2. батаљону 1. ЛПО Велебит.

У борби са Италијанима, на Љубову, 23. и 24. јануара 1942. године, био је десетар и истовремено пушкомитраљезац. Налазећи се у његовој десетини, био сам свједок његове храбрости и одважности.

У једном критичном тренутку сачувао је присебност и позвао на јуриш, са пушкама без муниције. Био је то вредан допринос побиједи над Италијанима.

Приликом формирања Бригаде, Цого је постао командир чете. Истиче се у свим борбама Бригаде од Медка, Грачаца и Босанског Грахова. У тим борбама био је рањен. Уочи IV непријатељске офанзиве, постаје оперативни официр батаљона, да би касније постао командант батаљона Бићо Кесић. На оба дужиности истакао се, поред храбрости, и вјештим командовањем батаљоном у обрачуна са италијанском дивизијом „Сасари“ на сектору Горњег Лапца — Сулешевице. Том приликом је био поново рањен. Као командант батаљона Бићо Кесић, отишао је са јединицама 6. личке дивизије, новембра 1943. године, у састав Првог пролетерског корпуса.

За команданта батаљона Мирко Штулић, постављен је 20. марта 1944. године, када је тај батаљон почео губити борбене вредности, због недораслог командовања. Дрвар 25. маја 1944. године затекао га је у официрској школи Врховног штаба. И у тој борби, против падобранаца, био је међу најодлучнијим. У току борбе вратио се међу своје „Штулићевце“.

На маршу за Србију, 28. јула 1944. године, приликом преласка преко реке Босне, Цого је још једном показао непоколебљивост и храброст. Са батаљоном у осигурању прелаза, од правца Зенице, код Немиле и Врандука, његов батаљон је водио жестоку борбу, трпио губитке и на крају, под цијену да буде разбијен, осигурао прелаз 2. и 4. батаљону 3. бригаде и дителова дивизије, на десну обалу ријеке Босне. Успјела је пријећи и десеткована половина Цогина батаљона, да би друга, са штабом Бригаде, позадинским дијеловима и рањеницима, остала на лијевој обали. Требало је издржати до мрака, одвојити се од непријатеља, прикупити и борбено средити остатак батаљона и дијелова Бригаде. Цого је и то успео и у саставу XI крајишке дивизије НОВЈ успешно превео поeko Дрине, да би се након два мјесеца, 24. септембра 1944. године, код Крупња, састао са другим дијелом батаљона.

Једна од препрека на борбеном путу ка Београду било је немачко упориште у селу Мељак, са око 200 упорних Шваба. У садејству са батаљоном Велебит, напад на упориште почео је око 24,00 часа 10. октобра 1944. године и главни отпор непријатеља сломио је релативно брзо. Остало је, међутим, неколико ватрених тачака које нијесу дале да се иде напријед. Цого је убацио 3 чету батаљона, под командом Милоша Ђурувије, да ликвидира преостале тачке и у јуришу чете издао своју последњу команду. Подигавши се иза импровизованог заклона и викнуо из свега гласа: „Напријед Ђурувија...“, да би у истом часу сјеверну рески рафал „шарца“, бочно, са лијеве стране и са мале удаљености покосио Цогу.

Губитак Цоге доживио сам теже од многих других у току револуције. Жалио га је и наш родни Вребац, у коме школа носи његово име.

Нису га заборавили ни у селу Мељак, у Србији, за чије је ослобођење дао живот. У знак захвалности и сјећања на свог борца, а у поводу 40. годишњице ослобођења Мељака, 11. октобра 1984. године, откривена је спомен плоча на основној школи са именом Ђуре Угарка Цоге.

Милан Грубић

ЦВИЈАНОВИЋ МИЛАН — МИЋО

Крајем септембра 1942. године, батаљон Крбава водио је вишедневне борбе дуж пруге Медак — Ловинац. Непријатељу су нанесени осјетни губици, очишћен је дио Личког поља од непријатеља и проширена слободна територија. Ипак смо задовољство постигнутим успјехом дјелили с тугом за погинулим друговима. Међу њима био је и Милан Цвијановић, десетар у 2. чети. Предводећи своју десетину, у јуришу на четничке положаје недалеко од Медка, 15. октобра 1942. године, пао је искусни ратник, првоборац, омиљени друг Мићо, који се истицао у многим окршајима.

Услови у којима је ^астао и сазртевао Милан Цвијановић имали су снажан утицај на формирање његове личности. Рођен је 1919. године у с. Пишаћу (данас Крбава). Упућен те, 1940. године, на одслужење војног рока у Морнарицу.

Априлски рат га је затекао на ратном броду „Змај“. Разочаран и огорчен, кренуо је из околине Шибеника и пјешнице стигао у родни крај, у коме су усташе већ успоставиле своју власт и отпочеле малтретирање и терор.

Устанички одреди Лапца, Висућа, Крбаве и других села, под командом Мићуна Шакића. 2/3. септембра 1941. године, извршили су напад на усташко упориште Подлопача и у налету га заузели. У борбеном строју устаничког одреда Крбаве храбро је корачао и Милан. Заједно са Танасијом Смиљанићем. међу првима, упада у Подлопачу, носећи храбро свој „штуц“. Од тада, стално је на положајима према непријатељским упориштима у саставу одреда, у који су стизали нови борци.

На дан 1. јануара 1942. године, са гоупом бораца села Пишаћа, Курјака и Средње горе, учествује у борби на Погледалу (код Коренице) у којој је заробио пушкомитраљез и показао изузетну одважност и храброст ратника.

Формирањем батаљона Крбава, Милан је борац, а затим десетар у другом воду друге чете. Не само храбоошћу него и промишљеним поступцима, одговорношћу. истиче се у више борби, нарочито и нападу на Удбину, маја 1942. године.

Приликом ослобођења Подлопаче, 3. јуна 1942. године, друга чета, под командом Милоша Чанковића, нападала је најутврђенији дио одбране, Градину. Командир вода Петао Цвијановић, послјије неколико

покушаја да се заузме Градина, позва Милана: „Мићо, можемо ли заузети Градину?“. Мићо је одговорио: „Можемо, ја ћу је заузети са мојом десетином“. И после краће припреме повео је своју десетину на јуриш и освојио Градину.

Идући из борбе у борбу, Милан је израстао у прекаљеног борца и перспективног војног руководиоца. Силно се обрадовао кад је чуо да се формира 3. личка бригада и да наш батаљон улази у њен састав. Уградио је свој живот у њезину прву побједу и остао примјер пожртвовања и одважности.

Мане Смиљанић

БОГДАН ШАКИЋ

Првих устаничких дана, а и касније у партизанским јединицама, по правилу, за пушкомитраљесце су одабирани најбољи, међу најбољим борцима.

Устанички одред села Мекињара, који је касније, формирањем батаљона Крбава, прерастао у 2. вод 2. чете, одабрао је за свог пушкомитраљесца Богдана Шакића.

Рођен је 1. септембра 1913. године у с. Мекињару. Основну школу није похађао. Мајку није запамтио.

Са оцем и старијим братом, као 12 годишњи дечак, почео да одлази на сезонске радове широм Југославије. Након одслужења војног рока, наставио је по старом.

Априлски рат, 1941. године, затекао га је, као обалског радника, на Дунаву у Београду. Другог дана после бомбардовања, упутио се за свој родни Мекињар, у који је стигао након вишедневног путовања.

Устанак је дочекао у Мекињаоу. Одмах се прикључио првим устаничким јединицама. Постао је тедан од организатора устанка у селу и истакнути борац. Тако је одабран за првог пушкомитраљесца своје јединице. У свим борбама које је водила његова чета, истицао се као храбар и одлучан борац. Кад је Боћа штитио својим пушкомитраљезом, наступање бораца било је сигурно и успешно. Тако је бивало и код одступања. За десет месеци, колико је био пушкомитраљезац, на него је велике губитке непријатељу.

Поред тога, што је био хпабао и одважан, Боћа је био и велики другар.

Половином 1942. године, преузео је дужност десетара, а мало касније и командира вода у истој чети. Иако је добио командну функцију, у борби се стално и даље налазио поред свог омиљеног оружја. Тако је 11. јула 1943. године, у боји са Немцима, код Кулен Вакуфа, теже рањен у ногу. Поред њега рањен је и пушкомитраљезац Милош Бараћ.

Као тежи рањеник остао је неколико месеци у болници. Кад су ране мало залечене, вратио се у Мекињар, где га народ бира у МНОО за заменика председника. У позадини наставља брбу све до краја рата.

Мане Смиљаник

ПОГИНУЛИ НА ШТРБИНИ

Половином јануара 1944. године, батаљон Крбава добио је задатак да спречи наступање непријатељских снага из Гламоча и Мркоњић Гоада. Трећа чета Крбаве посела је положај на превоју званом Штрбина, непосредно поред пута који спаја Гламоч и Мркоњић Град. Командир чете, поучник Јовина Медић, ноћу 19/20. јануара 1944. године, издао је борбену заповест. посебно наглашавајући да се у току ноћи сваки бооац укопа и маскира, па када се Немци појаве треба им дозволити да се тжближе нашим положатима, а отварање ватре ће се извршити по његовој команди.

Утврђивање и маскирање борци су вршили под веома тешким условима: земља смрзла, тврда и каменита, без одговарајућих средстава за утврђивање, а владала је велика хладноћа (око минус 15° Ц). Маскирање је релативно лако извршено, пошто је снега било довољно. Користећи заштиту мрака, чета је ипак борбени положај добро припремила, захваљујући великим напорима свих бораца и старешина. Иначе, земљиште је у тактичком погледу, за нас као браниоце, било веома неповољно. Позади нашег положаја налазила се узбрдица и голет, док је испред нас земљиште било покривено, што је ишло у прилог непријатељу.

Подаци о непријатељским снагама нису били добро познати. Знали смо да из правца Гламоча треба да наступа непријатељска моторизација, али нисмо очекивали да Немци располажу и са оклопним аутомобилима и тенковима, па се нисмо ни припремили за сукоб са таквим борбеним средствима.

У раним јутарњим часовима, 20. јануара 1944. године, појавила се непријатељска мотомеханизована колона из правца Гламоча. Кад је колона пришла нашем положају на дomet ручних бомби, по команди командира чете, отворена је уоаганска ватра из свих оружја са којим смо располагали. Немци су се брзо развили у борбени поредак и одговорили жестоком паљбом. како из стрељачког наоружања, тако и из топова и минобацача.

Врло брзо су „прегазили" наш борбени положај. Наша одступница била је веома угрожена, јер су нам се и с леђа појавили Немци и четници, из правца Мркоњић Града, због тога што делови 1. батаљона наше бригаде нису на време посели задати положај према Мркоњић Граду.

На бојном пољу изгубшго је животе шест бораца и болничарк
Они су жртвовали своје животе да би обезбедили одступање осталр
делова чете. То су били најбољи борци:

Никола Чанковић — Кубуричин, командир 3. вода, 3. чете у ч
ну старијег водника. Рођен је у Средњој Гори, срез Удбина, стар о:
24 године. Ступио у НОБ-у првих дана устанка 1941. године, а у К1
је примљен првих дана јануара 1942. године. Пре тога био је Ској
вац. Као примеран борац и руководиоца поверена му је команда в
дом. Као командир био је строг и правичан, а у односу са потчињ
ним другарски је приступао. Борци су га волели и са много воље
одговорности извршавали његова наређења.

Душан Станише Баста политички делегат 3. вода, 3. чете. Рођ
је у Курјаку, срез Удбина. Имао је 20 година. Ступио је у НОБ-у 19<
године. Исте године постао је Скојевац, а 1942. године члан КПЈ. К
примеран борац и комуниста постао је политички делегат вода. Иа
млад и у животу недовољно искусан, успешно је борцима објашн
вао циљеве НОБ-е и политичку линију КПЈ. Био је физички ле
развијен, благе нарави, скроман и ненаметљив. Имао је изузетну сг
собност за стварање атмосфере другарства међу борцима, а и сам
био најбољи друг са свима. Због његових позитивних карактерн
особина, приме^ног лика комунисте и омладинца био је поштован
вољен од свих бораца и старешина не само чете већ и батаљона.

Никола Кљајић Кеча, нишанција на тешком митраљезу. Рођ
је у Курјаку, срез Удбина. Имао је 18 година. Ступио је у НОБ 19
године, када је постао и члан СКОЈ-а, док је у КПЈ примљен 19
године. Иако тако млад, као добар и храбар борац добио је част
буде нишанција на тешком митраљезу. Од старијих другова науч
је руковање митраљезом, с ко"јим је сејао смрт у непријатељским]
довима. Својим митраљезом успешно је штитио одступницу борци
3. чете. Он је својим митраљезом осветио себе и погинуле друге
покосивши око десетину непријатељских војника.

Стево Илије Дукић Лемић, нишанција на Шарцу. Рођен у К;
јаку, срез Удбина. Стар око 30 година. Пошто је служио бившу ју
словенску војску знао је добро руковати оружјем. То своје знање ;
пешно је преносио на млађе бооце. Ступио је у НОБ-у 1941. год*
иако је био ожењен и имао децу. Члан КПЈ постао је 1942. годи
Као најстарији по годинама V чети, као добар и храбар борац, п]
меран комуниста, миран и скроман био је много цењен и пошто
од свих припадника наше чете.

Душан Ђукић Виганов, митраљезац, рођен у с. Тушице срез "5
бина. Имао је 19 година. Ступио је у НОБ-у 1942. године. Као п]
меран омладинац, храбар борац, успешан митраљезац, убрзо по с
пању у НОБ-у постаје члан СКОЈ-а, а потом убрзо и члан КПЈ. Е
је висок, стасит, снажан и издржљив, како у бооби, тако и при д;
гим и тешким маршевима. И он је са својим „Шарцем" у борби
Штрбини уништио неколико фашистичких вошика. Није хтео на:
стити борбени положај док се ните повукао и последњи борац њеп
чете на безбедније место и све док се није угасио његов млади ЖИЕ

Петар Кораћ, борац бомбаш. Рођен у Висућу, срез Удбина. ИР
је 20 година. Ступио је у НОБ-у 1941. године. У СКОЈ је примл

1942. године. Био је примеран борац и Скојевац. аоог своде храорости испољене у борбама које је његова чета до тада водила и другарског односа према друговима као и уопште позитивних особина био је веома цењен, како од бораца тако и старешина чете.

Мара Рајућ, четна болничарка Рођена је у селу Штрпци, срез Лапачки. Имала је 17 година. Одмах се 1941. године укључила у рад омладинске организације свог села. Као активна омладинка у помагању НОП примљена је у СКОЈ почетком 1942. године. Добровољно је ступила у женску Лапачку чету 1942. године у којој је завршила курс за болничаре. У нашу чету је дошла половином 1943. године. Њен долазак представљао је велико освежење за све нас, јер је у прекидима борбених дејстава за сваког борца и старешину нешто корисно учинила. Опрала би веш, истребила вашке, закрепила делове одеће, очистила би просторије где се чета одмарала. . . Најважније задатке болничарка Мара извршавала је за време борбених дејстава чете, пружајући прву помоћ рањеним борцима. Зауостављала је крварење рана, упућивала рањенике у батаљонско превијалиште и на више степене лечења. Била је веома лепа као појава, складно развијена, живахна, симпатична, увек весела и расположена. Највећу радост јој је причињавао успех у пружању помоћи рањеним друговима. Била је неустрашива у извлачењу рањеника са борбеног положаја. Стално је пјевала, а најомиљенија њена песма је била:

„Кад погинем закопај ме мајко
у гробове међ моје другове. . .“

Та се њена жеља, нажалост, остварила. Погинула је извршавајући свој борбени задатак. Покушала је да пружи помоћ рањеним друговима. На том хуманом задатку угасио се и њен млади живот.

Илија Радаковић